Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

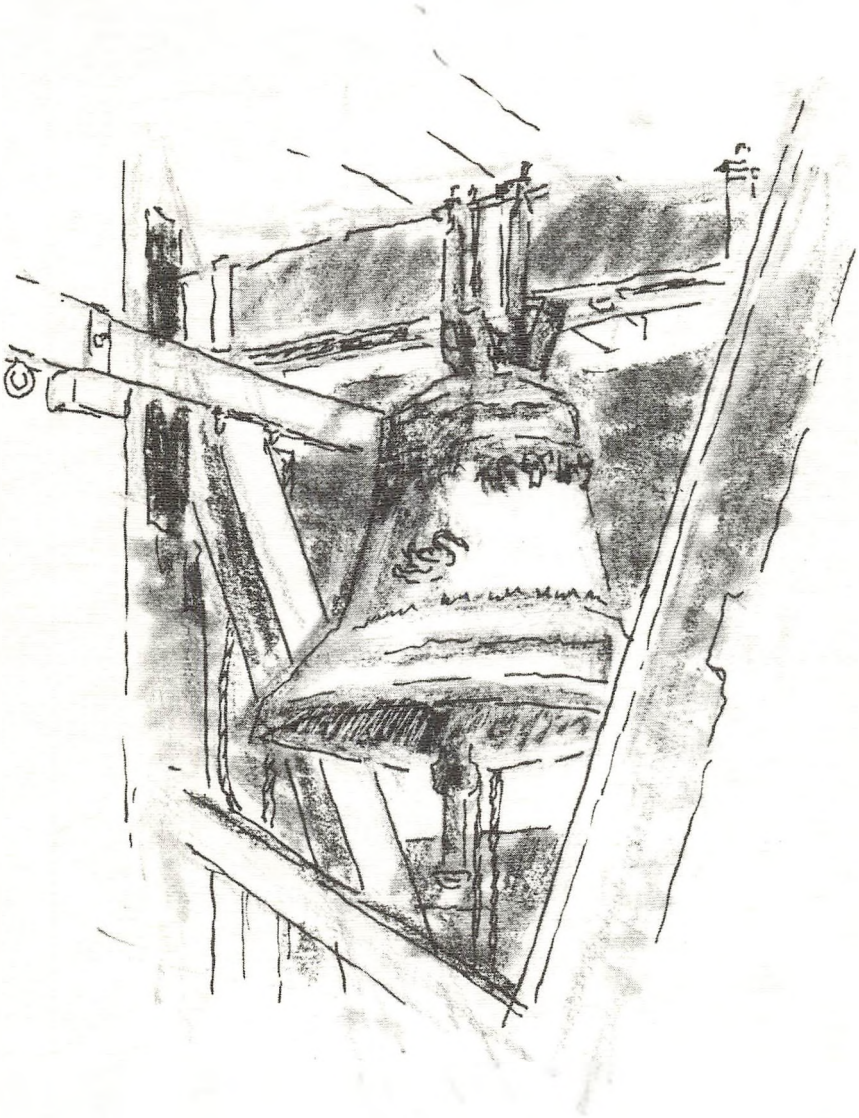
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ARNE MADSEN

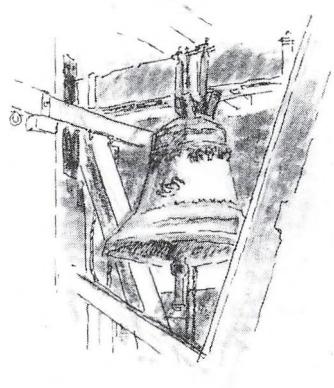

KALD OG KIM

KALD OG KIM

BORNHOLMSKE KIRKEKLOKKER

Tekst og tegninger
ARNE MADSEN

BORNHOLMS TIDENDES FORLAG - RØNNE
1986

Introduktion

Det fortælles, at man i Dejbjerg — længe før det berømte fund blev gjort — havde en hårdnakket sigtelse i sognet om, at der stod en vogn i mosen.

Selv har jeg på en tur ad hovedvejen nordpå til Thisted fået udpeget en gård omkring hundrede meter vest for vejen: »De siger, at det var dér, Ebbe Skammelsen gik amok ved bryllupsgildet«.

Den mundtlige tradition har som element i vor historiske og kulturhistoriske overlevering nydt ringe respekt.

Før i tiden, thi nu erkender man mund-til-mund-kommunikationen tværs over aldre og generationer som en højst vederhæftig og brugbar kilde.

Bevares: Motiv og baggrund for ofte sære og i første øjeblik uforståelige handlingsforløb kan blive misforstået og suttet runde som bolsjer i generationers fortælleglade munde; men selve begivenhedsforløbene vil oftest afspejle en omsorgsfuldt refereret række kendsgerninger.

Se nu blot historien om klokken fra Sct. Klemens, der flyver i mosen og giver sig til at ringe dér. Klokkeforskere ved, at den historie er sand. Forløbet er blot sammentrængt af en bredere beretning om en rejsende klokkestøber fra 1200-1300-tallet, der »dumper« en klokke ud af kirketårnets glamhuller og transporterer den hen, hvor han vil støbe — nemlig, hvor der er godt ler at hente. Det er formen — ikke klokken — der synker i jorden, når den graves ned før støbningen, og det er den sprukne klokke, der slås i stykker og lader folk gyse i alkoverne, når de hører den sidste gang, før stumperne ryger i smeltediglen — jo; gerne om natten, thi når smelteovnen varmes, er der ikke noget, der hedder 11-timers-regel, og for resten har sognefolket ikke godt af at se, hvor ublidt den gamle, magiske ven fra tårnet trakteres.

Der er mere end nogen sinde brug for mennesker, der vil samle op og fortælle — løst og fast imellem hinanden og uden pedantisk skelen til gold og klinisk målrettethed.

Arne Madsen har moret sig. Følg med den glade emeritus og kig ham over skulderen, når notesbogen fyldes i et støvet klokkekammer, når skitsemappen skratter sine streger om kap med kulden, der stiger op gennem bukseenden fra kirkedigets kolde sten.

Bendt Gammeltoft-Hansen
Kirkeministeriets klokkekonsulent

Forord

Denne publikation om bornholmske kirkeklokker er udarbejdet efter forslag af redaktør Thomas E. Jensen, der henviste til, at Folkekirkens klokker her på øen, på en enkelt undtagelse nær, nok tidligere er beskrevet i anden sammenhæng, men ikke som emne samlet i en selvstændig bog. Dette er nu sket, og samtidig er medtaget klokker i andre menighedshuse.

Beskrivelse og opmåling af klokker i Metodistmenighedens kirke i Nexø er sket i samarbejde med William Bræstrup. Afsnittet om Bornholms Valgmenigheds klokker er udarbejdet i samarbejde med Olaf Hansen, Nexø. Der rettes tak for denne bistand, og tak til præster og kirkebetjening, der har været behjælpelige under arbejdet i marken rundt på øen.

Tak til biskop Johannes Johansen, Helsingør, for digtet om kirkeklokken, der er skrevet til bogen, og til organist Flemming Grützmeier, Rønne, der har sat melodi til dette.

Tak til Kirkeministeriets klokke- og klokkespilskonsulent, cand. mag. Bendt Gammeltoft-Hansen, for læsning af manuskript og bidrag i form af noter og oplysninger, der er indflettet i beretningen.

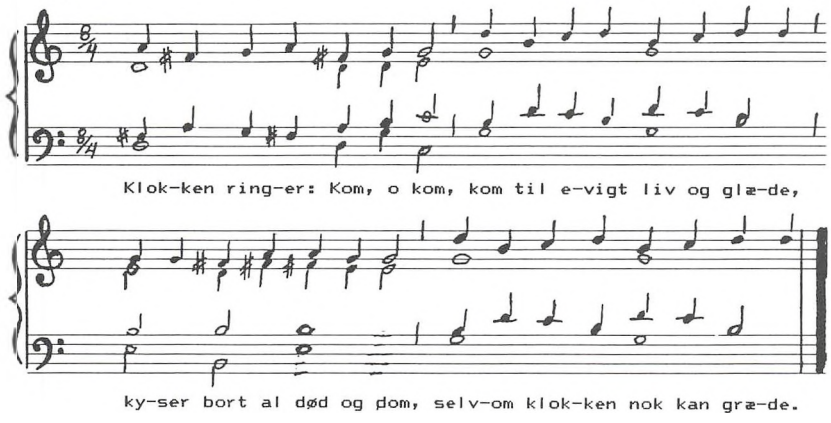
Arne Madsen

»Kald og Kim«, beretningen om
de bornholmske kirkeklokker,
er udsendt af
Bornholms Tidendes Bogtrykkeri
som en hilsen til trykkeriets kunder.
Et begrænset antal
kommer i handelen.
Tekst og tegninger: Arne Madsen
Foto: Algot Lindau
Copyright 1986: Arne Madsen
Bornholms Tidendes Bogtrykkeri 1986
ISBN 87 87573 84 9

KLOKKEN

Tekst: Johannes Johansen Melodi: Flemming Grützmeier

Klokken ringer: Kom, o kom,
kom til evigt liv og glæde,
kyser bort al død og dom,
selv om klokken nok kan græde.

Klokken klager, tung af gråd,
klang af hjerter, der er bristet.
Verden ejer intet råd
til den sjæl, der alt har mistet.

Klokken græder i sin gjord
— stort blir tabt, som stort er givet —
dog med genlyd af et ord
om opstandelsen og livet.

Klokken synger håbets sang
ind i børnene, der døbtes.
Kilden springer, så den sprang
ind i malmen, da der støbtes.

Klokken synger højt om tro,
som gør al vor tvivl til skamme,
røsten med en evig ro,
hvorpå vi som små må stamme.

Klokken kimer, jubler, ler
til de to, der får hinanden.
Kærlighedens under sker,
fylder hjerterne til randen.

Klokken tror på kærlighed,
den, som håber, alt udholder.
Klokken elsker frem en fred,
som de trætte hænder folder.

Johannes Johansen, oktober 1985

Bornholms kirkeklokker

De på Bornholm ibrugværende kirkeklokker er til denne beskrivelse optalt til godt et halvt hundrede, omfattende klokkerne i øens folkekirker, metodistmenighedens og den katolske menigheds kirkebygninger samt Rønnes og Hasles kapeller. Af omstøbte og udgåede klokker omtales, hvad man har kendskab til.

Klokkerne er på enkelte undtagelser nær støbt i København, Tyskland eller Sverige. Alderen varierer, hvad der vil fremgå af listefortegnelsen, der viser, at den ældste af kirkeklokkerne er i Rønne kirke, den yngste i Tejn kirke. Der er for hver klokkes vedkommende angivet tværmål af denne. Det skulle kunne hjælpe til at danne sig et skøn om klokkens størrelse. Den største af klokkerne hænger i Rønne kirke, den mindste i Rø kirke.

— — —

Støbning af kirkeklokker er en krævende opgave. Til grund for denne ligger nøjagtige beregninger for klokkeformer, malmblandinger og svingningstal.

Til støbningen anvendes to metaller: Kobber og tin, normalt omkring 80% kobber og 20% tin. Smeltningsgraderne for de to metaller er meget forskellige. Kobber kræver en langt højere opvarmning end tin.

Kunsten at fremstille klokker har været kendt i Kina i over halvtredie tusinde år. Til Danmark kom kunsten i Valdemarstiden med munke fra Tyskland og Flandern. Kristendommen tog tidligt klokker i brug ved gudstjenesten. I klostrene kaldte klokker munkene til bøn på døgnets forskellige tider.

De ældste klokker var primitive, sammennittede som de var af jernplader. Eksempler på sådanne klokker kan ses endnu i sydlandske klostre, til eksempel i Aigos Stefanos-klostret i Grækenland, der turde være kendt af mange Hellas-rejsende bl. a. på grund af klostrets beliggenhed i et fantastisk klippeområde.

Kirkeklokken har øverst en bøjlehank, en krydshank, kronen, hvori klokken er ophængt i stolen. Nederst er klokken udbuet. Der skelnes dog mellem fire hovedtyper: Hedebyklokke, bikube- (eller Theophilus)klokke, sukkertop-klokke og harmonisk klokke.

Klokkekneblen, der hænger i klokken, anslår tonen. Kneblen kan være dråbeknebel eller lang knebel med slagkugle og forhang. Klokketonen afprøves ved en stemmegaffel, når støbningen er afsluttet. Selve støbningen sker i forme, hvori malmen gydes.

Vægten af kirkeklokker varierer efter størrelse. En af de største klokker, der kendes, er fra domkirken i Erfurt, »Gloriosa«, der er noteret for en vægt af 13.750 kg. Den største af alle klokker menes dog at være den over 6 m høje kirkeklokke, der ses ved foden af en af kirkerne i Kreml i Moskva. Denne kolossale klokke fungerer dog ikke og har aldrig gjort det. Til gengæld er denne kolos genstand for utallige gæstendes opmærksomhed og et yndet motiv for fotolinsen.

Det er karakteristisk for kirkeklokken, at jo større den var, desto større ansås dens dragende magt for at være. Jo mere efterklang, desto kraftigere »en sjæl« og dens

magi. Intet under at trolde, dværge og underjordiske ikke huede at lægge øre til klokken. De var bange for dens »tunge«. (De ældste klokkekneblers nederste del kunne være formet som en tunge!)

Men for den, der fornemmede klokkens vellyd og kalden, var klokken den gode, værnende magt. Det var godt at skrabe klokkerust af klokken som helsebringende lægedom for syge. Det var godt at lade tanken gå til klokken ved livets afslutning. Det er ikke for ingenting, at det i den tidlige middelalder berettes om Valdemar Atterdag, at han i sin dødsstund (1375) påkaldte den vældigste klokke i det daværende Danmark. Det skete med ordene: »Hjælp mig Esrom! Hjælp mig Soer (Sorø)! Hjælp mig du store klokke i Lund!«

Grundtvig synger ligefrem om, hvor mageløs kirkeklokken var for ham. Og har man selv været i den situation at føre unge elever frem mod konfirmationen og i den forbindelse en hverdag lagt undervisningen hen til kirken for at lære den nærmere at kende, så kan man være ganske sikker på, at spørgsmålet lyder: »Må vi komme op i tårnet?« Op til klokkerne og udsigten fra det høje stade!

Med klokken for øje lukker den sig også op. Normalt har den ikke så lidt at fortælle: Om året den blev til, om støberen, der formede den, om bisp, provst, præst og menighed, der ønskede den, om kirkeværge, der fik til opgave at værne den. Dertil klokkevers og tiest en smuk dekorering.

Men det er ikke altid let straks at tyde klokkens indskrift. Er klokken fra middelalderen, er det en fordel at kunne tyde majuskel- eller minuskelindskrift, dvs. store eller små mere eller mindre gotiserede bogstaver. Måske er det nødvendigt at kende noget til Madvig og hans latinske grammatik, om klokken har mange år bag sig. Men også bogstaveringen på eget modersmål har til tider voldt klokkestøberen kvaler, så en eller flere stavefejl er smuttet med ind i teksten. Drejer det sig om angivelse af støbeår, kan det godt gøre klokken et halvt hundrede år ældre, end den er, hvad en af klokkerne i Ibs kirke er et eksempel på.

— — —

Der er mange kirkeklokker i vort land. Men der har været flere. De ringede tit. I klostrene ringede de næsten døgnet rundt. Døgnets første ringning fandt sted kl. 3 midt på natten, derpå kl. 6 om morgenen for at fortsætte som begyndt at ringe hver tredie time med sidste ringning kl. 21.

I den katolske tid ringedes der i hele landet vist nok om aftenen før alle søn- og helligdage, før gudstjenester, ved bryllupper og barnedåb. Til Te Deum (f. eks. når børn stedtes til kommunion) og ved en række andre punkter af messen, ved sygeberettelser, dødsfald og begravelser. Ringning med »dødsklokken« blev kaldt »de dødes sidste Ave Maria«. Mange steder landet over ringedes »over graven«, dvs. når gravningen påbegyndtes og afsluttedes, til tider også midt under gravningen. Og ved én særlig lejlighed, Nytårsaften, blev der ringet og kimet i købstæderne, dog vist ikke på landet. Som helhed kan det siges, at menigmand tit hørte klokkerne ringe.

Men ud over det historiske er der også andre aspekter i beskrivelsen af kirkeklokken: Tekniske og kunstneriske, liturgiske, klanglige og akustiske. I bogen om klokke-

fortegnelsen i Danmark af Hans Nyholm gives der enkelte eksempler på det sidste for nogle af Bornholms kirkeklokkers vedkommende. De tre klokkers slagtone i Rønne kirke er således stemt henholdsvis i d' (klokken af 1903), h' (klokken af 1433) og c'' (15. årh.) — De to klokker på Christiansø er stemt i h' og d''.

Men uanset hvilken tone klokken er stemt i, så synger den med i koret, der rækker langt, udtrykt med nogle verslinier hos digteren Axel Juel:

»— ingen skal vejvild vandre.
Der er ikke længer fra by til by
end klokker kan høre hverandre.«

I dag ringes dagligt med kirkeklokken morgen og aften. Det sker på forud fastlagte tider beregnet efter årstiden, men uafhængig af solens op- og nedgang. Et enkelt sted på Bornholm ringes dog solen ned ved solnedgang. Det er i Nylars.

Morgen- og aftenringning er en gammel skik. Her på øen afskaffedes dog morgenringningen i begyndelsen af forrige århundrede. I Gudhjem var morgenringningen da ikke heller taget op igen, da en af Gudhjem-piblana spurgte sin mor om, hvordan det kunne være, at solen ikke ringedes op, når den dog blev ringet ned. Svaret lød, at det var, fordi: »Soln står op å saj sæl!«

Hvor automatisk ringning ikke er installeret, sker ringningen fra rummet, hvor klokkerne hænger. I tidligere tid ringedes i de danske kirker fra jordsmon, men det er vanskeligt at finde spor i de bornholmske kirker, der vidner om dette. I Ibs kirke ses til eksempel et par huller i gulvet i øverste etage, der leder tanken hen herpå. Men hullerne ses ikke slidt af klokkereb. Når ringningen er »flyttet« op til klokkerummet, er en årsag bl. a., at der skal megen øvelse til at slå bedeslag »på rebet«. Det gøres langt lettere direkte med kneblen.

Morgen- og aftenringning afsluttes som enhver vil vide med de 3×3 bedeslag. Det er der en bestemt årsag til. Man kunne jo forestille sig, at bedeslagene hentyder til Fadervors syv bønner, indledningen og afslutningen af bønnen. Kirkemanden Peder Palladius fik da også en sporadisk Fadervor-ringning indført, men med 7 slag eller 10 (bønner og doxologi). De fleste kirker fortsatte dog med 3×3 bedeslag, visse steder med 3 hurtige efterslag (»Ære være Faderen . . .«)

Men de 3×3 bedeslag går helt tilbage til 1257, hvor der fra Rom blev dekreteret, at bedeslagene skulle påminde menigmand om læsning af det korte Ave: »Ave Maria gratia plena ora pro nobis«, oversat: »Hil dig, Maria, fuld af nåde! Bed for os«

— — —

Som klokkerne på hverdage ringer for at minde om bønnens fornødenhed, ringer de på søn- og helligdage for at kalde til gudstjeneste. — På en af klokkerne i Klemens kirke citeres engelen Gabriels hilsen til Maria. Bebudelsen er forkyndelse om Frelserens nært forestående komme. Analogt ringer kirkeklokken ved sin forringning budskabet ud om den nært forestående gudstjeneste.

Der kan også ringes i anden anledning: Ved brandudbrud og ved sjældne lejligheder som en 5. maj eller ved mobilisering som det skete den 8. december 1658, nok den berømmeligste klokkeringning »forr i tider« på klippeøen, altså da Jens Kofoed efter de dramatiske begivenheder i Rønne sammen med Niels Gummelös på et par af Printzenskölds heste red op til Nykirkes præstegård til hr. Jacob, hvor de bad denne sende bud videre til Vestermarie og Sankt Klemens om, at der også der »blef taget paa Klockerne«, så menigmand og almue samme nat »i det Herrens år« kunne samles med hr. Poul, der dog afstod fra at »lade tage paa Klockerne« ved Ryds Kircke, »thi det var alt for nær Slottet« — alt sammen livfuldt skildret i »Den Kofoedske Relation« og populært fremført i Printzensköldsvisen med bl. a. flg. vers:

»Der Klocken var Tolf jeg siger for sand,
Da ringet de Klocker paa Bornholms Land«.

Hin klokkeringning af 1658 »på Bornholms land« var nok af ret begrænset omfang, men perspektivet blev langt. Havde kirkeklokken sin opgave at kalde til samling om det glædelige budskab ovenfra, så var hin »dragen i klokkerne« en påmindelse om det nære, udtrykt i et par verslinier af i dag:

Klokken lod kalde og kime
sit budskab igen og igen,
og meldtes om skæbnetime,
da vågned dens tone i den.

— — —

Kirkeklokken har inspireret digterne til megen smuk poesi og prosa gennem tiderne. Tit er det aftenringningen, der stod model, tiest i solnedgangens stille time i høstens tid. Men klokken er også skildret, når frosten bider, og sneen piber om ens hoved. I Johannes V. Jensens Himmerlands historie: »Kirstens sidste rejse« har forfatteren rammende skildret denne stemning, hvor han skriver: »Højt oppe stødte vejret hult i tårnets lydhuller, og klokken gav sig nu og da med en næsten umærkelig, skinger klang, når vinden hvæssede den langs randen, det lød så jamrende og betrængt.« I Heibergs »Nei« lyder det mere optimistisk ved klokker Link: »Klokkens lyd er min fryd!«

Men også en hjemlig kunstner som maleren Oluf Høst nedfældede i sine dagbogsnotater med følsomt sind linier om klokken som til eksempel: »Stille og tyst som lyden af klokker« — »Kirkeklokkerne lyder bedst til nåleskov«. — »Når jeg søndag morgen hører kirkeklokkerne ringe ind gennem døren eller fra radioen, får jeg den ro gamle minder giver.«

Gud til ære, os til gavn
kald og kim i Jesu navn!

ALLINGE KIRKE

Kirken ligger i den centrale del af byen nær kysten og havnen. De to klokker i kirketårnet er begge gamle. Den mindste af dem, der måler 60 cm i tværmål med en højde af 73 cm, er en af de få bornholmske klokker, der er omtalt i arkitekt F. Uldalls: »Danmarks middelalderlige kirkeklokker« og som dateres til det 15. eller begyndelsen af det 16. århundrede. Udsmykningen er sparsom. Kun et par båndlinier ses på klokkehalsen. Klokkestøberen kendes ikke. Han har ikke efterladt sig støbermærke på klokken, som man mener i sin tid var placeret i Salomons kapel, hvorfra den så skal være hentet.

Den større klokke, der måler 89 cm i tværmål, er støbt 1725 af Johan Hinrich Armowitz, en klokkestøber hvis navn man møder ved flere andre kirker på Bornholm.

Omkring klokkehalsen er en dobbelt akantusbort med inskription:

SOLI DEO GLORIA (Gud alene æren).

På siden læses en rimet indskrift med versaler:

DA FIERDE FRIDERICH BAR BEGGE RIGERS BYRDE
DA BISKOP CHRISTEN WORM VAR GEISTLIGHEDENS HYRDE
DA LANDETS KOMMEDANT VAR OBERST HER NIEL WEST
HANS ANCHER LANDETS PROVST HER MAHLER SOGNE PRÆST
DA BLEF JEG STØBT PAA NYE SOM LENGE HAFTE SKRATTET
OG ALLING SANDWIG BYE TIL MIN OPRISNING SKATTET
TIL KIERCKE RAABER JEG TIL JORDE FØRD OG FRYD
PAA DOMME DAG WI FAAR NE STØRE KLOCKE LYD
ANNO 1725 DEN 3. JULIUS

Som det fremgår af teksten har uheldet med bogstaveringen været ude et par gange, hvad der nok har ærgret klokkestøberen, der på klokkens modsvarende side har fikset op med et par kerubhoveder, medaljer og fire blade, så fint udførte som var de direkte aftryk af naturens eget løv.

På slagringen står støberindskriften:

JOHANN HIENRICH ARMOWITZ A LÜBECK ANNO 1725 GOSS MICH

I 1684 skal Allinge kirke have haft tre små klokker.

Kirkeklokke! ej til hovedstæder
støbtes du, men til den lille by,
hvor det høres trindt, når barnet græder
og inddysses blidt ved vuggesang.

(Grundtvig)

BODILS KIRKE

Kirken blev indviet til helgenen Sct. Botulf, der er velkendt i sit hjemland, England, men lidet kendt her. Mandsnavnet blev omtydet til kvindenavnet Bodil. Det skete længe før, man tumlede med begrebet m/k.

Af et gammelt sagn fremgår det, at der var visse kræfter, der modarbejdede kirken. Sagnet fortæller nemlig, at en skånsk troldkælling i sin vrede slyngede en sten mod Sankt Bodils og ramte klokketårnet. Efter sigende er det stenen, der ligner en hat og tydeligt ses på tårnsiden fra landevejen. Der er dog også et andet sagn, der fortæller, at det var Fanden selv, der var så arg i sinde, at han slyngede sin hat mod tårnet. Andre versioner af sagnet hævder, at hatten var Absalons eller Bonaveddes!

I alle tilfælde tildrager det anselige klokketårn sig opmærksomhed ved sin beliggenhed ud til landevejen i kirkegårdsgærdet. Tårnet har da også oprindeligt gjort tjeneste som kirkegårdsport.

Når de ældste klokketårne placeredes i skellet mellem den indviede og den uindviede jord omkring kirken, formodes det, at dette skyldtes, at klokkeringning brugtes både i liturgisk, gudstjeneste-tilknyttet øjemed og med daglige, kommunikative formål.

De to kirkeklokker hænger i det smukke bindingsværks klokkehus og hører til de klokker på øen, der har pondus. Den ene måler 110 cm i tværmål, den anden 97 cm.

Den ældste klokke er den største. Den er fra 1612. Skriften er svær at tyde. På en eller anden måde synes klokken at være gledet under støbningen, hvad nogle af bogstaverne tyder på. Helt nem at bakse med har klokken heller ikke været med sin højde af 83 cm — kronen iberegnet endog 103 cm — og med sin vægt, der er bedømt til at være omkring 700 kg. Inskriptionen læses:

ANNO DNI MDXII LOD W HANS LINDENOW TIL GAVNØ HØFVIDTZMAND PAA HAMMERHUS SLOT PAA BORRINGHOLM STØBE DENNE KLOCKE TIL S BODILS KIRCKE U H PER JENSENS OC KIRCKEVERGERNIS SVEND HANSENS OC JEP KRUSIS NERVERELSE VED BERNTS KØLER HANS RASMUSSEN SANDEMAND

Trods forkortelser og udeladen af bogstaver her og der, fremgår det dog for læseren, at der fortælles lokalhistorie.

Den på klokken anførte høvedsmand på Hammershus, Hans Johansen Lindenov, blev i 1610 indsat som lensmand på Slottet efter Hans Christophersen Lindenov. Denne sidste mindedes længere af bornholmerne end de fire første lensmænd, fortæller M. K. Zahrtmann. »Men ikke for det gode!« Og det er jo en ganske sigende eftersætning!

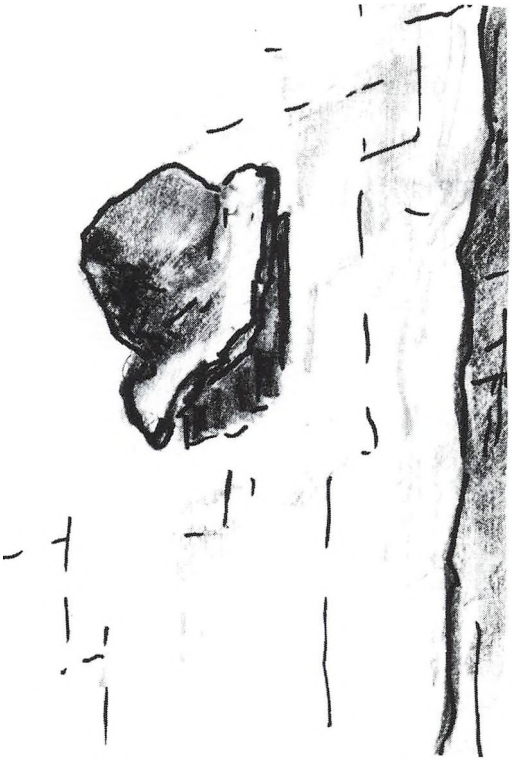
Hans Johansen Lindenovs minderune er til gengæld mere opmuntrende. Hans eftermæle er nemlig dette, at han øvede ret og skel. Zahrtmann skriver: »Han blev en godtænkende og sindig lensmand, som ingen tvist fik med Bornholmerne.« I det af vind og vejr hårdt medtagne Hammerhus har han haft besværligheder nok at slås med og dertil den ulyst, hans bornholmske undersåtter prægedes af på grund af de pligter, der var pålagte i form af, at hver enkelt selv måtte erholde udgifterne ved udstyret til »Landet«s forsvar. Det må have været en god og lys dag for lensmanden at vide klokken af 1612 vel anbragt i Bodils kirkes klokketårn!

Den mindre klokke er fra 1841. Mellem båndlinier læses:

BODILS KIRKE ANNO 1841 og under dette:
KOMMER: LADER OS SYNGE MED FRYD
FOR HERREN LADER OS RAABE AF GLÆDE
FOR VOR SALIGHEDS KLIPPE!

Verset går igen på klokken i Nexø kirke, hvor det er Gamst Lunds efterfølgere, der står for støbningen 15 år senere.

Thurah omtaler to ikke længere eksisterende klokker, hvoraf den ene blev ophængt i klokketårnet 1660, købt i Lübeck af Hermand Mortensen i Rønne, der fire år forinden havde fået stillet 100 sldr. til rådighed.

Klokke 2 af 1725 havde ifølge Thurah følgende versinskription:

»Der jeg som Bedemand til Bryllup Giester kaldte
Imellem Jesum og hans Brud, som ham befaldte,
Da faldt min Drøbel ned, og jeg blev gandske hees,
Udygtig til mit Kald, som det af hver Mand sees.
Niels West, som Amtmand var, og Provsten Hr. H. Ancker,
Hr. Koefod SognePræst, lod sig det gaae til Tanker,
At jeg cureret blev, og fik igien min Lyd
Af Sognet ved Hvers Hielp, som elsker Gud og Dyd.
Anno 1725. Goss mich Johan Henrich Armovitz a Lübech.

Verset fortæller om det uheld, der kan vederfares en klokke: at kneblen falder af. Det indtraf da også for nogle år siden for den store klokkes vedkommende, uden at der dog skete noget væsentligt.

Mens som barn på landet jeg var hjemme
julemorgen var mit Himmerig,
den du meldte mig med englestemme,
kimed klart den store glæde ind.
(Grundtvig)

CHRISTIANSØ KIRKE

Året efter fæstningens anlæggelse i 1684 indrettedes i selve fæstningstårnet en kirkesal for garnisonen. I 1756 kunne læserne af Laurids de Thurahs »Omstændelige og tilforladelige Beskrivelse af Bornholm og Christiansøe« læse herom: »Fæstningens Kirke er i det store Taarn, hvoraf den indtager en Deel, som næsten er i oval Form, eller rettere ligner en halv Maaneds Figur«, og lidt længere fremme i teksten: »Den har trende Klokker, som alle ere af de nyere Tider, og ellers ei forestille noget betydeligt«. Thurah havde ganske vist aldrig været hverken på Bornholm eller Christiansø, men han havde en kyndig meddeler om forholdene på såvel »Landet« som på »Øen«, amtmand Johan Christian Urne.

Kirkerummet var trangt, mørkt og lille, hvad der må have været en af årsagerne til, at kirken 1821 flyttedes til sin nuværende plads, hvor ingeniørkaptajn P. Suensson i 1811-13 byggede en våbensmedje. Efter indrettelse af smedjen til kirke i nævnte år skete en ombygning i 1852 og 1927, sidst af arkitekt Chr. Olrik, der samtidig opførte klokketårnet i bornholmsk stil i 1929. Derved afløstes en fritstående tømret klokkestabel til to klokker.

Denne tidligere klokkestabel, der minder om et cykelskur i form og højde, var bygget sådan, at klokkeringning fandt sted fra jordstade. Det er måske af denne grund, at der i det nuværende klokketårn ses et par firkantede huller i gulvet i klokkerummet. Klokkerebene kunne føres ned gennem disse huller, så der også kan ringes fra jordstade i dette tårn. Det har dog — så vidt vides — ikke været praktiseret. (Se fotografiet bag i bogen!)

De to klokker i klokketårnet er henholdsvis fra 1751 og 1840. De har begge undergået restaurering. Den store klokke (1840) blev svejset og repareret i 1964/65 af »Tubalka«, Vejle. Den lille klokke (1751) fik af samme firma sat ophængningen i stand i 1978 med træbom og beslag. Samtidig udskiftedes kneblen, der var stærkt slidt, med en ny og ny strop.

1751-klokken har i en versalindskrift mellem to palmetborter:

ME FECIT JOHAN BARTHOLD HOLTZMANN HAFNIÆ AO 1751

Oversat: »J.B.H., København, støbte mig 1751«. På klokkens ene side ses Frederik den 5.s kronede spejlmonogram. Tværmålet af klokken er 63 cm. Støbeåret, der går tilbage til Pietismens tid, er identisk med det år, hvor Holberg skrev sit sidste arbejde »Moralske Fabler«.

Klokke 2 støbtes omkring det tidsrum, hvor Grundtvigs salmeskat »Sangværk til den danske kirke« så dagens lys. Klokken, der har et tværmål på 70 cm, er støbt af I. C. og H. Gamst, København, 1840.

Af de »trende klokker«, som Thurah omtaler, får den ene flg. bemærkning: »Den 6. December (1688) kom med det Kongl. Skib Gakmed en Klokke«. Urne oplyser om en anden, at indskriften er: »Me fecit Frideric Holtsmann Hafniæ 1709« (»FH i Kbhvn støbte mig 1709«), og at den tredie var en lille skibsklokke som generalmajor West, kommandant på Bornholm 1722-39, skal have foræret til kommandør Stibolts frue.

Er de tre sidstnævnte klokker historie i dag, har de to ibrugværende også deres historie udover den anførte, nemlig den, at de betjenes af landets yngste ringere. Klokkeringningen på Christiansø varetages af de unge fra sidste skoleklasse på Øen.

Aftenringning finder sted ligesom på Bornholm. Morgenringningen sker klokken 7.40, hvorved de unge ringere ikke blot kan nå deres egen skolegang rettidigt, men også minde kammeraterne om, at tiden er inde, skoledagen forestår. Det må formentligt være det eneste sted i landet, hvor morgenringningen har den dobbelte opgave at ringe til ave og kalde til skole. — Det var drengene, der omkring 1976/77 overtog hvervet som ringere ved kirken. Siden er det blevet pigernes opgave sådan, at det er de to ældste af skolepigerne, der varetager denne.

Kirkeklokke! moderskød for klangen,
som er mig langt mer end strengeleg!
Toner dine kappedes om rangen
for mit øre tit og i min barm.

(Grundtvig)

GUDHJEM KIRKE

Sankt Anna kapel tjente Gudhjemboerne som Gudshus i 600 år. Så blev kapellet afløst af kirken af 1893. Dets mure fik dog lov til at blive stående som en malerisk og skønt beliggende ruin.

Kirken har to klokker, hvoraf klokken, der er støbt 1725, er fulgt med fra fiskerlejets første kirkehus. Indtil 1757 hang denne klokke i Sankt Anna kapel i et »skjul«, fastgjort til kirkemuren, derpå i et kuriøst hængeskur med tegltag på den vestre taggavl. Det ses af en tegning af landskabsmaler J. P. Møller, gengivet i »Danmarks kirker, bind VII, Bornholm«, udgivet af Nationalmuseet. På et andet billede, en akvarel af J. Kornerup 1892, hvorfra Sankt Anna kapel ses fra sydvest (gengivet i samme værk), en lille opbygning lige bag kirkespiret, hvori klokken så var ophængt fra 1870.

Mester for klokken af 1725 var Johan Hienrich Armowitz.

En dobbelt palmetbort har versalindskriften:

SOLI DE GLORIA

De skal suppleres op med et O (DEO). Oversat: »Gud alene æren.« Der læses yderligere: HER PASTORE OLAO TOGSVERD og en rimet indskrift:

HOS MIG HAR GUD SIT HJEM
HAND DERFOR VED KALDER
HANS BØRN AF GUDHJEM
HAND TIT DET HAM BEFALDER
AF VIISE HVER DET HJEM
SOM HAND HER OFVEN HAR
HOS GUD DET GODE HJEM
BLANT ENGLE CHOR OG SKAR

Det er muligt, at et par af ordene skal omtydes en kende, så til eksempel »ved« tydes som »hid« og »af« som »at«. Men versets enkle symbolik går man ikke fejl af.

Klokken er prydet med et par blade og medailler i lighed med enkelte andre klokker på Bornholm (Allinge, Rø). En sådan udsmykning er muligvis af magisk art. — Bogstaverne CSTAKW, NPS og HHS kan være kirkeværgernes initialer. — På slagringen læses:

ANNO 1725 A LYBECK ME FECIT JOHAN HIENRICH ARMOWITZ

En af størrelse ret så beskeden klokke med sine 50 cm i tværmål.

Den yngste klokke har et halvt hundrede år bag sig. Den er fra 1935. Den er, som der står at læse på den, gjort af Jysk Jernstøberi i Brønderslev. Endvidere kan man læse, at den er skænket til Gudhjem kirke af sandemand Hans Frederik Peter Thornberg og hustru Boline Dorothea f. Dich. Der løber to båndlinier i øverste rand af klokken. Mellem disse er at læse: »SCAAR 19 (lille klokkemærke) 35.« Tværmål: 86 cm.

I 1764 forærede by- og herredsskriver Jørgen Madvig i Svaneke en lille klokke til den daværende kirke, så der fra da af opførtes to klokker i inventaret.

Med denne gave, hvor klokkeklangen har været øget, om end med en nok så klen tone efter klokkens størrelse at dømme, er forudsætningen givet for den vise, som findes mellem en række andre ved kantor B. Johansen, Rønne, i Bornholmske Samlinger, efter Kr. Jespersen, Nexø. I »Va Gudjemmaklokkarna sâ« kvidrer de følgende: »Sijl på ejn pijn, sijl på ejn pijn, sijl på ejn pijn, pijn.« Efter en gentagelse af denne enkle tekst hed det så: »Sijlasø, fesskasø, søllkjekapper, mænn ijned brø.« Oversat: »Sild på en pind. - Sildesøbe (kogt vand). — Torskesøbe. — Silkekapper, men intet brød.« Denne klangfulde men noget kryptiske remse skulle så synges hurtigt og gentages flere gange. — Meningen med remsen er en hentydning til, at beboerne i Gudhjem i gamle dage var meget fattige, og at deres daglige levemåde var yderst nøjsom. Men ikke desto mindre var pigerne og konerne ikke så lidt forfængelige og ville gerne pynte sig.

Fortaber de anførte strofer i folkepoesien på måled sig i det uvisse, har Gudhjembo fra vore dage også formet nogle strofer om fiskerlejets kirkeklokker. En af dem, Lonny Sorth, havde dagligt Gudhjem kirke for øje, hvad der inspirerede til en række vers i den bornholmske dialekt under titlen »Denj gamla kjærkan«, hvoraf her citeres det 6. vers:

Så lyer klokkan tredde gong!
Dejn kajlar unga, gamla.
Om præken å om salmesong
di dorra tånker samla.
Så takka di for dâlit brö
for hælsa å for lived,
for ored som i liv å dö
te hjälp å tröst e gjived.

(Lonny Sorth)

Også en anden Gudhjembo, Hans Peter Haagensen, lader Gudhjem-klokkerne kime i et af sine digte på måled. Af dette digt, »Jyl'amin'e«, på ni vers citeres et par linier hentet fra det næstsidste og sidste vers:

Stjærnarna tinrada å hawed va så tyst,
klokkarna kjimada å sneen' sjinde så lyst.
Men då vi gjik frå kjærkan, vaed bled helt lyza dâ,
å sikke sneen' han'sjinde, å sikke stâwan jemma min'de,
å sikke vi va glâ!

HASLE KIRKE

I 1569 benævnes kirken »Hasle Capell«.

Kirketårnet, hvori klokkerne hænger, er pynteligt og ret så beskedent af ydre og trangt af det indre. Der kræves en vis akrobatisk færdighed, om man agter at se klokkerne nærmere an. Men det er lønnende. Efter en tur op i tårnet kan man jo altid strække benene og ranke ryggen i det sengotiske langhus, der rummer en prægtig altertavle af lybsk herkomst fra o. 1510. En grundig restaurering af denne meget smukke tavle foretaget af maleren Paul Høm har gjort den til en af øens fineste kirkeinventar-klenodier. Dertil kommer at sagnet også har indvævet sit i dens historie som skænket af en skipper som en »sjælegave«, dvs. som en tak for efter at være i havsnød at være kommet frelst i land.

Klokken på Hasle kirkegård. (Se s. 57)

Kirkens ældste klokke er formentligt fra 1463, da Kristian den 1. var konge i landet. Det er dog ikke den jordiske konge, minuskelindskriften på klokken hentyder til, men den himmelske, hvor det udi latinen hedder:

O rex gloie dei veni cvm pace anno dom mccclxlll (støbermærke)

»gloie« må læses som »glorie«. Læsningen er vanskelig, idet typerne på bogstaverne står skævt, andre er udløbne i støbningen. Årstallet er usikkert. De fire sidste bogstaver i sætningen er muligvis at se som en betegnelse for støberens navn. Støberen kendes ikke, men er formentlig tysk og klokken af tysk oprindelse. En sammenligning af støbermærket med tilsvarende mærke på nogle tyske kirkeklokker tyder på dette.

Klokkehankene er prydet med tovsnoninger.

Klokken fik en revne ved ringning Store Bededag i 1902 og blev derefter loddet. Det gamle uheld og årenes slid har ført til planer om at udskifte klokken. Klokken omtales i architekt F. Uldalls store værk om Danmarks middelalderlige kirkeklokker i kapitlet om klokker af det 14. århundrede til reformationen, en periode hvor bogstavtyperne er dannede af vox i forme. Uldall opgiver klokkens højde som 72 cm med et tværmål af 58 cm, dvs. som en af de mindste kirkeklokker på Bornholm.

Den yngre klokke af 1703 er dog endnu mindre, idet denne Sct. Michaels klokke nr. 2 måler 56 cm i tværmål. Den er støbt under Frederik den 4. af klokkestøberne Daniel Henrik Gradener og Arend Torkuhl, der har leveret flere kirkeklokker til klippeøen.

Om halsen er en akantusbort og på siden en lang indskrift:

MONS HØG FECIT DANIL HINRICH GRADENER
ARENDTOHR KVHL

Bogstaverne hopper en del eller står skævt. Indskriften er endvidere:

AF ET STENSAAR TOGANGNI AAR VAR JEG SIVG OG VDEN LIVD
DET FORTRØD MIG DA TILBØD SIG BORGERSKABET SATS SAMENTVD
SOMMENLAGDE MIG TIL SADE TET MAAR KOSTE HVAD DET VIL
VILT DV HVEDE JEG VAR REDE ENHVER GIORDE HIT DET VIT
JEG JER TACKER SOM SAA VACKER HIALP MIG TIL MIN VANLIG GANG
DERTIL RAAD OG FORMODER AT HORY MIN MANESANG
HASLE 1703

Trods de ganske mange støberfejl en ganske interessant historie. Bemærkningen om, at klokken var »sivg« hentyder til, at der ligger en omstøbning til grund af en tidligere klokke. Denne skal have haft en vægt af 204 pund. Den omstøbte klokke af 1703 opgives at veje 219 pund.

Klokken slår, tiden går,
aldrig udrinder evigheds år,
aldrig afblomstrer Guds Paradis,
aldrig forstummer hans nådes pris.
Amen! Halleluja! Tak!

(C. J. Brandt)

IBS KIRKE

Kirken har navn efter sin værnehelgen S. Jakob. De 2 apostle og brødre, Jakob og Johannes, fik af Kristus tilnavnet Boanerges, som betyder Tordensønner. Af tilnavnet fornemmer man, at Jakob har været Ibs kirke den rette værnehelgen. Et sagn fortæller, at en sten, der i harme blev slynget i et hosebånd fra Christiansø, ynkeligt

faldt ned på Brændesmark. Den ganske statelige kirke holdt stand! En smuk kirke og et smukt kirketårn. Dette sidste bryder hegnsmuren og står således for en del på præstegårdens grund. Tårnets underste etage har oprindeligt gjort tjeneste som portgennemgang, hvilket fremgår af to store, rundbuede døråbninger, anbragt over for hinanden, i syd og nord.

Klokkestokværket rummer to klokker, hvoraf den ene fra 1773 måler 87 cm i tværmål. Mellem to palmetborter læses:

SOLI DEO GLORIA ME FECIT M C TROSCHELL COPPENHAGEN
ANNO 1773

Oversat: »Gud alene æren. M.C.T., København, støbte mig år 1773.«

På klokken læses endvidere:

KONGE CHRISTIAN 7VENDE LANDETS COMMENDANT ARENSTORPH ATMAD URNE BISP HARBOE PREUST HIORTH PROST VALEUR KIRKENS VERGE HANS LOV ANNO MDCCXXIII PS 19V 8 HERRNS VIIDNIISBYRDD ER TROFAST SOM GIØR DEND VANKUNDIGE VIIS

Som det vil fremgå ved gennemlæsningen af denne tekst, er der løbet et par »kikserе« ind i denne. De er dog til at klare. Uheldigere er det med årstallet, som læses som 1723. L'et mangler, som ville oplyse, at klokken er 50 år yngre, altså fra 1773, hvad der ikke blot rimer med den ovenanførte angivelse men også med, at kgl. hofklokkestøber Michael Carl Troschell virkede som sådan i København i årene 1753-83.

På klokkens modsvarende side læses:

FOLKET SAMLES VED MIN RÖST
FOR AT HÖRE ORDETS TRÖST

Klokken af 1773 får dog hjælp til denne opgave af klokken af 1822 under hvis akantusbort der læses:

STØBT AF I D & H GAMST KIØBENHAVN 1822

Denne klokke, der måler 97 cm i tværmål, undergik i 1938 en restaurering ved smedemester Th. A. Holm, Ibsker.

Smedemesteren rettede, inden arbejdet udførtes, en henvendelse til Teknologisk Institut, der sendte en ingeniør til Ibsker med de ting, der skulle bruges ved reparationen. Smedemesteren lod bygge en ovn af ildfaste sten i den gamle kirkestald vest for kirken. Den revnede klokke blev anbragt i ovnen, der blev fyret op med trækul, til klokken blev hvidglødende, hvorpå svejsningen kunne iværksættes. Dette arbejde, der blev overvåget af ingeniøren, tog ca. 8 timer. Efter endt reparation blev klokken transporteret på blokvogn til kirketårnet og atter hejst op og anbragt på sin vanlige plads. Dens gamle klang var atter genvundet. Først i 1981 var det fornødent med en endelig restaurering ved klokkestøberfirma. Klokken blev ophængt i kuglelejer, hvad der har bevirket, at ringningen med denne klokke er betydeligt lettere at udføre i dag end tidligere.

Ringningen sker efter en tradition, der i det mindste rækker omkring et hundrede år tilbage, idet nuværende ringer har overtaget sin forgængers ringeplan og denne efter alt at dømme sin fars igen. Dvs. at morgen/aftenringning sker på hverdage med

den mindre klokke, men lørdagaftenringning med den større. Ved gudstjenester ringes første gang med den større klokke, og anden gang med den mindre. Lige før gudstjenesten ringes med den mindre klokke og slås mellemslag med den større, med hvilken sidste der også slås bedeslag. Store Bededags-aften ringes der med den større klokke en time. Ved begravelser ringes umiddelbart før og efter disse med begge klokker. Aftenringningen har indtil for få år siden fulgt den gamle skik med at ringe ved solnedgang. — Ved indførelsen af sommertid ændredes denne skik, således at ringningen om aftenen om sommeren fastsattes til kl. 18, i vinterhalvåret til kl. 17 eller kl. 16 efter mørketiden.

I hvor mange år der er ringet med kirkeklokker i Ibsker sogn må nok stå hen. Men på den store klokke som Thurah omtaler i sit værk om Bornholm og Christiansø fra 1756, står at læse datoen 26. juli 1628. I denne forbindelse var også at læse følgende vers:

»Der CHRISTIAN den Fierde god
Danmarkes Rige forestod
Og Jylland var, ved Krigsmænds Magt
Af Kæyserens Folk, nær ødelagt,
Da jeg er støbt i samme Aar
Tallet viis og understaaer:
Ao. 1628. Julij 26.«

Danmark deltog i årene 1625-29 i 30-årskrigen, hvad verset hentyder til.

Thurah skriver i sit værk yderligere: »Paa samme Klokke sees og paa tvende Steder Christus paa Korset, med Maria og Johanne ved Siderne«, og yderligere denne skrift:

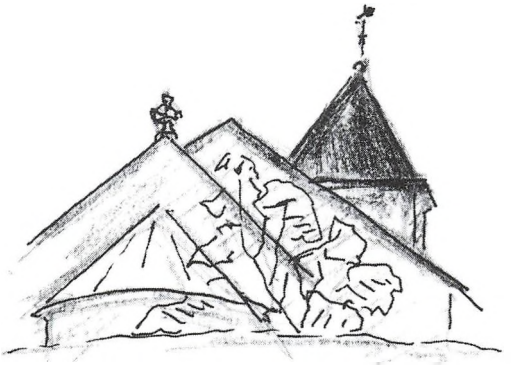
»Paa Bornholm i Ipsker-Sogn
Der er jeg støbt, er hver bevogn
Holger Rosencrantz Slots-Herre daa
At jeg blev støbt tilstæde maa
Hr. Michel Nielsen var Præst i den Tiid
Kort Kleimen Lübsk, støbte mig med Fliid.
Kirkeværger, Claus Kiöller, og Kelber Michelsen.«

Thurah gengiver også indskriften på klokke fra 1663. Den lyder:

»Der Konning FRIDERICH den Tredie god
Danmarkes Riige forestod
Og Bornholm under Sædlands Stift
Ved Kongelig Befalning var henvigt,
Doctor Hans Svane Ærke-Bisp sand
Over Danmarkes og Norges Riige og Land
Hr. Michel Nielsen Sogne-Præst
I Ibs-Kirke prækkes den Hellig L.E.S.D.T
Da er jeg udi Lübeck det Aar
Støbt som Tallet viis, understaaer
1663.«

Lad det klinge sødt i sky:
Lovet være kongen ny,
Sions konge, barnebly!
Han kom til jord,
som os profeten spå'de.
Eja, eja!
Nu er sket til jordens held,
hvad os meldte Gabriel,
Guds engel fin:
Født er Herren af en mø,
og vi ej fødes til at dø.
Gud med os, Immanuel,
Immanuel!

(Arvid Pedersen) 1529
(Præst ved S. Ibs.- Provst for Bornholm.)

KLEMENS KIRKE

Kirke og sogn har navn efter Sct. Clemens, der ifølge legenden blev omvendt til kristendommen af Sct. Peter. Den gode Clemens blev både bisp og pave (i årene 92-101), men led den tort af kejser Trajan at blive forvist til Krim i Sortehavet, hvor han blev martyr ved at blive kastet i havet med et anker om halsen. Intet under at han i den ældre middelalder blev de søfarendes helgen og beskytter, en rolle som Sct. Nicolaus overtog i løbet af 1200-årene.

Hvordan det er gået til, at Sct. Clemens monne være kommet på disse kanter, får stå hen. Men i 1700-tallet sad et kranium indmuret i muren op mod alteret i Klemens kirke, der efter sigende var helgenens. Fra andet sagns side hævdes det dog, at det var pandebrasken af en jætte, der i fortørnelse havde forsøgt at stange kirken ned, hvad der dog ikke lykkedes. Men det kostede altså pandebrasken!

Til kirkesagnene knyttedes også et om trolden Find, der flyttede kirkens grundvold. Og et fortalte om en uhæderlig klokkestøber, som stjal det sølv, der skulle give den nye klokke velklang. Klokken fløj da ned i mosen, hvorfra dens ringen varsler ulykke. Der er gerne en baggrund for slige historier. Om den baggrund kan der læses i introduktionen til bogen her.

Klemens kirke ligger højt, på den lille stejle bakke, som kroner en lav, nordsydgående ås. På bakkens sydskrænt stod i sin tid et temmeligt stort klokketårn indtil 1882. Det er ligesom den middelalderlige kirke, der bestod af fire romanske bygningsafsnit, nedbrudt. Den nu stående, moderne kirkebygning er fra 1882, og klokkerne hænger i kirketårnet. Der er to. De er begge af en ganske anselig størrelse. Tværmålet på den mindste måler 104 cm. Den er senmiddelalderlig og bærer indskriften:

+ AVE · MARIA · GRACIA · PLENA · DOMIMVS · TECVOR · BEN ·

Som det ses, er der indløbet en skrivefejl i ordet DOMINVS. Man bemærker også det retvinklede, åbne C (i »være med dig«).

Skriftordet er hentet fra evangelisten Lukas, kap. 1, vers 28, hvor der berettes om engelen Gabriel, der af Gud sendes til Nazareth i Galilæa, hvor han hilser jomfru Maria med de citerende ord: »Hil dig, Maria, fuld af nåde. Herren være med dig!« Engelen føjer til: »Du velsignede blandt kvinder.« Klokkeindskriftens afsluttende ord BEN er forkortelse af ordet BENEDICTA, hvormed lovprisningen altså fortsætter.

Klokkestøberens navn kendes ikke.

Klokken omtales i arkitekt F. Uldalls store værk: »Danmarks middelalderlige kirkeklokker« under afsnittet: »Klokker fra omtr. 1200-1400.«

Den anden klokke i Klemens kirke er en omstøbning af to ældre klokker, der var støbt henholdsvis 1725 og 1762, den ældste af Johan Hinrich Armowitz i Lübeck, den yngste af kgl. hofklokkestøber Michael Carl Troschell, København. Omstøbningen skete 1882.

Det er der kommet en ganske anseelig klokke ud af med et tværmål af 120 cm. Indskrifterne på de to omstøbte klokker er gengivet på den nye.

Armowitz-klokkens indskrift lyder:

SOLI DEO GLORIA.
REGE FRIDERICI IV VAR OBERST HER NIELS WEST HANS ANCKER
LANDETS PROVST HER PEDERSEN SOGNEPRÆST HANS MADSEN
KIERCKEWERGE H E S
ME FECIT JOHAN HIENRICH ARMOWITZ A LYBECK ANNO 1725

Troschell-klokkens indskrift lyder:

ME FUDIT MICHAEL CARL TROSCHELL HOF GLOCKENGIESER
COPENHAGEN ANNO 1762 DA FEMTE FRIDERICH BARE TVILLING
RIGETS CRONE OG PRYDEDE I FRED SOM SALOMON SIN THRONE
VON URNE AMTMAND VAR PROVST STENBECK PRÆST HERR FROM
JEG SOM TILFORN VAR HÆS TIL LYD OG MÆLE KOM

Den tredie klokke, der var støbt af Reinholdt Benninck i Lübeck var prydet med to våben tilhørende slægterne Gagge og Splid samt indskriften:

ANNO 1601 LOD CLAUS KAMES DENNE KLOKKE STØBE TIL ST CLEMENS KIRKE PAA BORNHOLM EFTER VELBYRDIGE HR JØRGEN GAGES OG HR LARS NIELSENS I DEN TID SOGNE-HERRES BEFALNING AF RHEINHOLT BENNING I LÜBECK

Den ikke mere eksisterende og de to omstøbte klokker må være de tre klokker, der på bornholmsk tungemål snakker ret så frimodigt sammen, mens de fra deres høje stade ser et ligtog nærme sig og drøfter hvem det er, der kommer — og hvor han går hen!

Den vide udsigt de tre klokker havde er stadig lige storslået og belønnende for den, der forcerer trappetrinnene, der fører op til klokkerummet. Udsigten er møjen værd!

Kirkeklokke! mellem ædle malme
mageløs er for mit hjerte du,
vågnet er ved dig en højtidssalme,
som genlyder daglig i min barm.
(Grundtvig)

KNUDS KIRKE

Kirken beskrives i »Borringholms Krønike« fra 1671 af Rasmus Pedersen Ravn som »en smuk liden Kirke, zirlig inden på Muren formalet og alle Manders og Kvinders Stole deslige«. Han meddeler: »Tæt ved Kirken er et smuk smal Klokketaarn, udi hvilket ere tvende skønne Klokker.« Tårnet kan være kirketårnet, idet der aldrig har været fundet spor efter et fritstående klokketårn. Når man aldrig finder rester

efter de fritstående klokkehuse (bortset fra sekundært anvendt tømmer i nyere klokkestole), er det fordi kirkegårdene er for vel gennemgravet. Der kan have været et tømret klokkehus af træ i lighed med, hvad man kender til fra andre steder i landet.

Den ældste af kirkens klokker går tilbage til Christian den 1.s tid 1460. Den yngste til Frederik den 4.s tid, 1702.

Den ældste klokke har et tværmål på 70 cm. Klokken er slank af form og med sildebensmønstrede bøjler. På det 4 cm brede skriftbånd står en minuskelindskrift (c: en skrift med små bogstaver) på latin og tysk:

+ vhlp +got + vndemaraiannodmomini + meleximo + qvadeageximo + ix

I indskriften er flere støberfejl, idet nogle typer er vendt på hovedet, andre forbyttede m. v. Den oversættes:

»Hjælp Gud og Maria. I Herrens år 1460.«

Tæt under skriftbåndet står et støbermærke indridset med fine linier i kappen. Omtrent i samme højde findes med en del afstand fra hinanden to ligearmede kors.

Klokken er beskrevet i arkitekt F. Uldalls store værk om Danmarks middelalderlige kirkeklokker i bogens tolvte afsnit, der omhandler klokker fra slutningen af det 14. til midten af det 16. årh. med indskrift i minuskler og hvor typerne er udskårne på fri hånd i voxtavler.

Klokkens støber er ukendt.

Er det noget af en krævende opgave at tyde indskriften på denne gamle klokke, går det noget lettere for den større klokkes vedkommende. Om halsen står mellem et par elegante akantusborter:

KONG FRIDERIC DEND FIERDE,
GOWERNEUR WOLDEMAR REETZ PAA BORNHOLM,
PROVST MA HENRIC HIORT
(ma: magister)

På siden læses:

JEG RAABER HØYT OG GIFVER LIVD
HID TIL MIG KOMMER ALLE,
FORAGT DOG EY DEND SALIG TIID,
IDAG DIG GUD MON KALDE.
VAAG OP MIT FOLCK OC TENK DIG OM,
NAAR TORDENKLOCKEN SKRIDER.
FECIT DANIEL HINRICH GRÆDENERAREND TOR KUHL
ANNO 1702

På modsvarende side af klokken læses:

BEIDE KIRCHE WERGE MADTZ KOFOD NELS KASTENSEN.

Klokkens tværmål: 90 cm.

Brorsons salme til omvendelse og tro: »I dag er nådens tid«, hvor det i første vers straks lyder: »i dag er Gud at vinde, nu kan alvorlig flid hans milde hjerte finde« og som afslutning: »Kom, hjerte, snart og tag mod nådens søde bud i dag, i dag, i dag!«, blev skrevet 33 år efter at Sct. Knuds kirkeklokke blev støbt og minder stærkt om

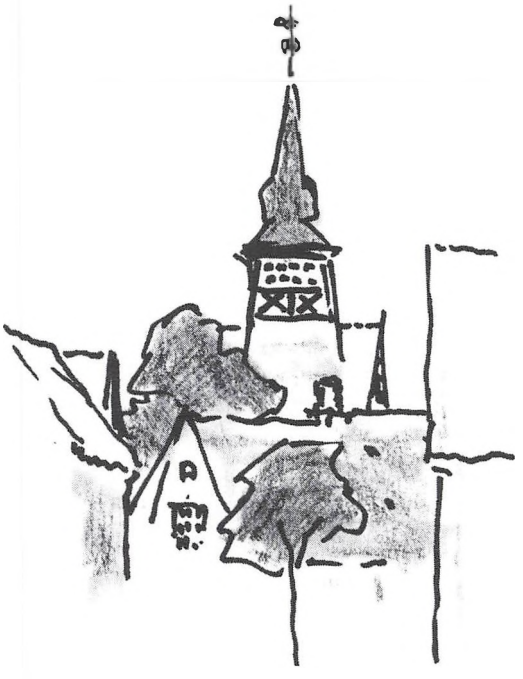
klokkeverset på klokken af 1702. Forklaringen er enkel: Det er Pietismens tid, vækkelsestiden i den lutherske kirke, der ved F. J. Spener (der døde 1705) havde fået tag i kirkefolket og kom til Danmark og Norge under Frederik den 4. og Christian den 6.

Den inderlige tone i klokkeverset kan også fornemmes som en reaktion på det gamle sagn, der fortæller om en jætte i Skåne, der i sin harme over at S. Knud var rejst, tog en drabelig klippeblok — efter overleveringen Blejhajlstenen i Knudsker plantage — og med jættens strømpebånd som slynge kastede den mod kiren for at ødelægge denne. Det lykkedes ikke. Vreden løb af med jætten, og stenen fløj for langt!

Klokkerne kunne fortsat kime og kalde fra S. Knuds. Det må de også have gjort ganske godt, for de gamle knebler er udskiftet med nye og klokkerne ophængt i kugleleje med automatisk ringeknapsystem. Den store klokke har måttet undergå en svejsning på grund af en revne. Begge klokker er støbt af en tysk klokkestøber.

De klokker, de kalder ved kvæld som ved gry . . .
De skaber bestandig en tone — helt ny!
. . . Jeg lytter, og øjet bli'r vådt.
Som barn og som ung . . . jo en festpræget klang . . .
Nu kalder de ind til en jublende sang . . .
. . . og gyldent bli'r det, der var gråt!

(Niels Pedersen)

NEXØ KIRKE

Der er ikke ret langt fra kirken til kysten, havet og havnen. Ligesom tilfældet er med sognekirken i Rønne, er Nexø kirke viet sømændenes værnehelgen Sct. Nicolaus.

Den, der finder vej til kirkehaven og det sengotiske kirkehus, vil kunne lade øjet dvæle ved de mange og kunstnerisk fremragende gravmonumenter kirkehaven prydes med. Fra det lave vil øjet drages op ad mod klokkestokværkets egebindingsværk og det kobbertækkede spir fra 1910, der syner så langt.

Nexø kirke har to kirkeklokker. Den ældste er, som inskriptionen viser:

OMSTØBT AF GAMST LUNDS EFTERFØLGERE,
KJØBENHAVN AAR 1856.

Den har et tværmål på 91 cm og er dekoreret med et enkelt udformet mønster klokkeranden rundt samt med to båndlinier og klokkeverset:

KOMMER: LADER OS SYNGE MED FRYD
FOR HERREN LADER OS RAABE AF GLÆDE
FOR VOR SALIGHEDS KLIPPE!

Den større klokke måler 101 cm i tværmål og bærer påtegningen:

STØBT AF B. LOW & SØN KØBENHAVN 1910

Klokkerne er ophængt i vippebjælke og kan drages samtidigt. Et par aflange huller i gulvet i klokkerummet gør, at klokkerebene kan føres ned til etagen under. Ved kimning anvendes en gammel træhammer, hvis hoved er forstærket med jernbånd. Hammeren, der har et smukt skaft, er godt slidt og er et smukt stykke håndværk.

I Thurahs værk om Bornholm og Christiansø skrives om den største af de to klokker, der var at høre fra Nexø kirke dengang:

»Jeg kalder andre frem, men selv dog ikke kommer
Jeg lader høyere end Piber eller Trommer
Thi jeg har faat igien mit Maal og bedre Klang
End der jeg sprukken var, og skurred mangen gang
Hvo da som høre vil, med Troe og Haab tillige
I Herrens Huus og Stæd, hvad hand her lader stige
Maae komme flittig her og høre Ordets Lyd
At hand paa Dommens Dag, opvækkes kand med Fryd.
H. Sonne.
Anno MDCCL. Rege FRID. IV. Gub. Wald. Reetz. Præp.
Jan. Morfing; Past. Joh. Sonne; Præt. Jac. Lorent.
Daniel Hinrich Grodener, Arendt Torckuhl.«

Af de kontante oplysninger fremgår årstallet 1701, Kongens navn, Frederik den 4., amtmandens, provstens, præstens og kirkeværgens navne (denne sidste: byfoged Jakob Lorentzen). Klokkestøberne vil være kendte fra andre kirker, de leverede klokker til på Bornholm.

Den mindre klokke havde et tværmål af 64 cm. Denne klokke skulle være omstøbt i 1912, men »Aftenposten« af 9. marts 1913 kunne ikke alene bringe et billede af klokken men også oplyse, at »Kunsthandler D. Bruun i Bredgade har reddet den fra at blive smeltet.« Efter en beskrivelse af klokken føjer meddeleren H. T. til: »Det skulde synes af Interesse for Bornholm, om den interessante Klokke atter kunde blive ophængt paa sin gamle Plads i Nexøs Kirke.«

Det blev ved ønsket!

Som Nexøboerne har kunnet lægge øre til og lytte til de klokker, der er bevaret, har en ladet klokkeklangen genlyde i et digt i bornholmsk dialekt:

Verset er at finde i digtet »Jyla-avtan« og lyder:

Jylasalman svijner saj
i sjy på tonavijna.
Stâuan li' som hojnar saj
å kjærkeklokker rijna!
(K. A. Petersen)

NY KIRKE

Det ret anseelige klokketårn ved rundkirken i Nyker er for de to nederste etagers vedkommende af rå og kløvet kamp, mens den øverste, klokkestokværket, er af bindingsværk. Man kommer op til klokkerne ad en ydre trappe, der fører op til den egentlige tårnindgang. Den gamle klokkestol er beregnet til tre klokker. I den øverste bjælke ses årstallet 1640 og initialerne HKL.

Af de to klokker er den ældste fra 1639, den anden fra 1725. Mester for den ældste klokke er Claus van Dam, der var kgl. stykkestøber i København fra 1638 til 1655. Klokken i Ny kirkes klokketårn må følgelig være et af hans tidligste arbejder. Den måler i tværmål 83 cm og er dekoreret med båndlinier og borter med bruskværkslyng og masker og har påskriften:

> DENNE KLOCKE ER BEKOSTET AF SALLERUP TIENDES OFVERLOB OC SOGNENS TILLEG ANNO 1639 PATRON FREDERICH GUNTHER PRESTEN HER HENRICH WREDEN KIRKEWERGER OLUF TROLSEN OLUF IBSEN

Sallerup ligger i Skåne.

Under sidste halvdel af 1600-tallet oplevede de skånske menigheder en tidsepoke med meget store forandringer. Det gjaldt overgangen fra dansk til svensk kirkevæsen. Gennem Roskildefreden i 1658 og Københavnsfreden i 1660 blev Skåne en del af Sverige. Sverige havde i årene 1630-48 deltaget i Trediveårskrigen. Fattigdom og dårlige tider fulgte i krigens spor. Det blev ikke bedre af stridighederne i hjemlandet og begivenhederne omkring det årstal, der er hugget i relief for Bornholms vedkommende, 1658.

De strenge tider bevirkede også en vis udvandring fra Skåne. Det er sandsynligt, at den skånske krig er årsagen til, at den kirkeklokke, der i dag hænger i Ny kirkes klokketårn, er ført her til Bornholm. Der er flere eksempler på, at en klokke fra en bestemt kirke senere hen fik plads i en anden. Disse klokke-rokader stammer fra kon-

fiskationerne i 1529 og 1601. Konfiskationen 1601 berørte først og fremmest kirker, hvor kronen havde patronatsret. Men i begge tilfælde kunne man både fri- og tilbagekøbe klokker. Var kirkens egen klokke røget i gryden, kunne man få en anden.

Det ville have været »en god historie«, om udvandrerne fra Skåne havde haft klokken med i rejsetrosset, hvor den unægtelig ville have vejet godt til, for ved sin nye ophængning i det fremmede at lade den hjemlige tone lyde også her. Men det må nok blive ved tanken!

Den lidt større klokke, der måler 92 cm og som er fra Frederik den 4.s tid, er støbt af Johan Armowitz i Lybæk. Den er prydet med en dobbelt palmetbort, på siden med kerubhoveder og bladværk og på slagringen med en palmetbort, hvilken udsmykning fortæller noget om det nydelige stykke arbejde, klokkens mester har udført.

Inskription:

REGE FRIDER IV GUBERNAT NICOL WEST PRÆPOS JOHAN
ANCKER PASTORE JOHAN MARCKER CURATORE JOHAN
THORSEN

Oversat lyder den hist og her forkortede tekst: »Da Frederik den 4. var konge, N. W. kommandant, J. A. provst, J. M. sognepræst og J. T. kirkeværge«.

Ny kirkes klokkeophængning er eksempel på, at det til tider kan være noget af en opgave at tyde teksten på klokken. Men udbyttet er givende og ganske fornøjeligt, når man læser følgende:

PAA KONGE THRONEN SAD KONG FRIDERICH DEN FIERDE
GUDS EVANGELIUM BISP CHRISTEN WORM OS LÆRDE
DA LANDETS ØVRIGHED VAR ÆDLE OBRIST WEST
HANS ANCKER LANDETS PROVST HANS MARKER NYCKER PRÆST
DA FIK JEG LEEGT MIN BREK SOM GAV MIG SMERTE I LENGE
OG MIN CUUR ER BETALT MED KIRKE- OG SOGNETS PENGE
AT JEG ER UND OC HEEL DET HØRIS AF MIN KLANG
MIN GUD EY GLEMMIS SKAL TIL KIRKEN ER VOR GANG

ANNO 1725

På slagringen læses:

ANNO 1725 GOSS MICH JOHANN ARMOWITZ A LYBECK

Give da Gud, at hvor vi bo,
altid, når klokkerne ringe,
folket forsamles i Jesu tro
der, hvor det plejed at klinge:
Verden vel ej, men I mig ser,
alt, hvad jeg siger, se, det sker,
fred være med Eder alle!

(Grundtvig)

NYLARS KIRKE

Tre af Bornholms kirker er viet til samme værnehelgen, Sct. Nicolaus. Det gælder sognekirken i Rønne, Nexø og Nylars. Men i Nylars er den danske navneform Nilaus, for de søfarendes helgen blev omtydet til det navn som sogn og kirke bærer.

Som en af øens berømmelige rundkirker har Nylars kirke et stort antal gæstende, der kommer for at se den særprægede kirke, dens kalkmalerier, inventar og gravminder. Falder besøget uden for gudstjenesten, behøver gæsten dog ikke at mangle et ord med på vejen, om man tyder runer på de to runestene i våbenhuset med de hjertelige ønsker om hjælp for sjæl og ånd ved Hvide Krist, Gud Herren og Sankt Mikkel.

Men også det smukke og for øen karakteristiske klokketårn er opmærksomhed værd. Allerede rector Scholæ, skolemesteren Rasmus Pedersen Ravn, omtaler klokketårnet i Nylars 1671 som herligt! Og med tvende skønne klokker forsynet.

I dag står klokketårnet med hvidtet murværk og er teglhængt. Oprindelig har det været tækket på anden måde med brædde tag, der blev fornyet 1698. En senere reparation fandt sted i 1858 og præger stadig tårnet, som oprindeligt stod i vestdiget, men efter kirkegårdens udvidelse omtrent otte m inde på denne.

Den, der aflægger et besøg i tårnet, vil vel studse over østdørens beskedne omfang. Årsagen er den enkle, at påmuringer har rykket sydkarmen ind. Døren havde i sin tid den anseelige bredde af ca. 185 cm. Endnu en ændring af det oprindelige er påfaldende: Gulvniveauet er blevet hævet. Det betyder, at en briks eller bænk i sydvesthjørnet nu kun hæver sig 5-6 cm over brolægningen. Denne briks måler ca. 2,10×1 m og er måske indrettet til hensætning af ligbåren.

Klokkehuset er af nyere egebindingsværk.

De to klokker, der hænger i tårnet i dag er fra 1702 og 1797. Den sidste omstøbt 1882. Tværmål henholdsvis 68 cm og 94 cm.

På klokken af 1702 læses:

FECIT DANIEL HINRICH GRAEDENER AREND TOR KUHL
ANNO 1702.

Om halsen er en vinrankebort og indskriften:

KONG FRIDERICH DEND FIERDE GOUVERNEUR WOLDEMAR
REETZ PAA BORNHOLM SOGNEPRÆST HR HERMAN JØRGENSEN

På klokkens ene side står:

NAAR KLOCHEN KLINGER HØJT I TØR EY BLIVE BANGE
MEN TENCHER TIDEN ER TIL HERRENS HUUS AT GANGE
TI HERREN KOMMER SNRAT MED SIN BASUNE LIUD
OC VECHER OS AF STØF TIL ÆVIG HIMMELFRYD.
I R S BEGGE KIRCHEWÆRGE TRUED NIELSEN JØRGEN TORSØN

Klokken af 1797, der omstøbtes 1882, har gentaget indskriften:

GUD ALENE ÆREN STØBT AF D.C. HERBST HOF KLOKKESTØBER
KJØBENHAVN ANNO 1797

Denne indskrift er at læse om klokkehalsen. På klokkens ene side læses:

TIL DENNE KLOKKES OMSTØBNING HAR MENIGHEDEN BIDRAGET MED FRIVILLIGE GAVER BLANDT ANDRE HAR SALIG CANSELIERAAD SCHIØDTES ENKE FRUE MICHELLE OTILIE STIBOLT DERTIL SKJÆNKET 100 SLETTE DALER

På modsat side læses:

A C BORGEN SOGNEPRÆST J E J CLAUSEN KIRKEVÆRGE
OMSTØBT I BORNHOLMS MASKINFABRIK 1882 BLEM OG BIDSTRUP

En klokke af 1580 blev omstøbt i København 1775 og rimeligvis atter 1797. Den bar indskriften:

MATHIAS BENNINGK ME FECIT LAUDATE DEUM IN CIMBALIS
BENE SONANTIBUS: JUBILATIONIBUS AO 1580

Oversat: »M.B. støbte mig. Pris Gud med klokkers vellydende jubelklang.«

Det er karakteristisk for kirkeklokken at skabe vellyd, som det betones i denne gamle indskrift på denne tidligere Nylarsklokke.

Af forordet til bogen her er en notits om, at man i Nylars har bevaret skikken at foretage aftenringningen, som solen går ned. Bornholmeren, præsten Christian Sommer, har viet Nylars aftenklokker et digt (1929), hvoraf et af versene citeres her:

Ring, ring, du aftenklokke,
ring mit trætte sind til ro.
Tag min tanke på din vinge,
bær den med til fred og tro.
Ring, o klokke, for mit hjerte,
bring det stilhed, bring det trøst,
spred du al dets sorg og smerte
med din stærke milde røst.

(Christian Sommer)

OLS KIRKE

Kirken er viet Sct. Olaf. Den ligger højt og syner vidt, hvorfor kirken har haft betydning som sømærke.

Klokketårnet er udformet på sædvanlig bornholmsk manér og ejer en egen malerisk hygge til eksempel, når det ses an fra rundkirkens dør. En trappe af træ fører op til det fjælleklædte klokkehus af egebindingsværk, hvor klokkerne hænger. I en af bjælkerne dér har kirkeværge M. A. Lind sit navn og årstallene 1795-1809 skrevet med en ganske pyntelig skrift. De kirkeklokker, der lod deres klang lyde, da Lind forestod sit hverv i sin kirkes tjeneste, var dog ikke identiske med de to, der hænger i klokkehuset i dag. Den ældste af disse er fra 1817, hvor de som indskriften angiver er omstøbt af I. C. & H. Gamst, Kiøbenhavn. Dekoreringen er enkel med et par båndlinier i klokkens underkant. Tværmålet er 58 cm.

En fint dekoreret bort pryder derimod den yngre og større klokke, der er omstøbt af brødrene Lund i Kjøbenhavn 1878. I.E.F. Riedel og Lindegaards fabrik. Nær underkant: SCT. OLS KIRKE. På modsvarende side ses Chr. IX.s monogram med krone i kongens 15. regeringsår. I underkanten af klokken læses:

ÆRE VÆRE GUD I DET HØJESTE.

Ols kirke har mange gæstende. Det har klokketårnet også.

Indtil 1899 var det læreren (degnen), der havde klokkerne som arbejdsområde, selv om der i nogle tilfælde bevilgedes ham ret til at ansætte en substitut. I annexkirker og kirkebyer uden skole var det sognemændene (dvs. skatteyderne), der havde ansvaret.

Den 1878 omstøbte klokke var 1703 støbt af Daniel Henrich Grædener og Arendts Torkuhl. Øverst stod en forkortet gengivelse af skriftstederne Judiths bog 8,5 og 16,2. De lyder — efter BIBLIA, Kjøbenhavn 1858, der rummer »De apocryphiske Bøger«:

> Judith 8,5: »Og hun havde gjort sig et Telt ovenpaa sit Hus og lagt en Sæk paa sin Lænd, og hendes Enkesædes Klæder vare paa hende.«
> Judith 16,2: »Og Judith sagde: Begynder for min Gud med Trommer, synger for min Herre med Cimbler, stemmer i med Psalmer og Lov for ham, ophøier og paakalder hans Navn.«

Thurah gengiver denne klokkes Judith-citat:

> Seer en Enke, som har gjort sig et besynderligt Kammer oven i Huuset, og klinger for Herren med Cimbler, Judith, 8,16.
> Der jeg, som Enke selv, klang for en bortdøet Enke,
> Mit Lyyd for hendes Liig, jeg Magten maate skjænke,
> Men jeg paa Fode kom og fik min første Skik,
> Da Landets Fader var, den Store FRIDERICH.
> Og Doctor Bornemand Biskop af Kongens Naade,
> Da Obrist Woldemar Reetz ved Landet monne raade,
> Samt Provst Magister Hiort, Magister Schade Præst,
> Min Værge Anders Smed, som mindes jeg var qvæst.
> ANNO MDCCIII

Paa den anden Side staaer:

> Jens Hansen fecit Daniel Henrich Grædenar
> Arndt Thorkuhl Ao. 1703.

Thurah meddeler endvidere:

Paa den liden Klokke, som af Menigheden blev kiøbt fra et Skib, der kom fra Danzig, og strandede ved Allinge, staaer dette:

> I.W. Gedani AO. 1746
> Sit nomen Domini benedictum, me fecit . . .

Oversat: I.W.G. År 1746. — Velsignet være Herrens navn. Mig støbte . . .

Et NB:

I hjemstavnsforfatteren Otto J. Lunds skæmtsomme fortælling »Et kontrådit Øfrøl« (fra bogen »Forr i Tider«, 1944, genoptrykt i Bornholms Tidendes »Lyngijn å Larkan, 1979), hedder det i forbindelse med en køretur »frå Røsen te Olskjærke Kjærregår«: »Då di nåde halvajs, begjynte Måns alt å lyes ætte, om hanj kunje høra klokkarna (c: Ols kirke), men fost då di rajte Svajbjær, kunje hanj høra dom. »Tajnabona slås, Tajnabona slås«, kujne hanj tydelig høra, di sâ!«

> Nu ringer alle klokker mod sky,
> det kimer i fjerne riger;
> hver søndag morgen højt på ny
> stor glæde mod Himlen stiger.
> *(Ingemann)*

PEDERS KIRKE

Det ret uanseelige vesttårn til kirken, der er viet Sct. Peter, er føjet til kirkens skib i 1500-tallet.

Der skal tilbagelægges færre trappetrin end det gerne normalt er tilfældet, før man har kirkens to klokker for øje. Den ældste er fra 1574, den yngste fra 1701. Tværmålene er henholddsvis 98 og 81 cm. Den første har hjemme på en tid, hvor en af landets berømteste teologer Niels Hemmingsen, gjorde sig gældende ved sine skriftlige arbejder, den anden, da Thomas Kingo havde hovedparten af sin salmeskat bag sig.

Den ældste og største klokke er prydet med en bort med frugtbundter ophængt mellem løvehoveder i rulleværkskartoucher. Herunder er en toliniet minuskelindskrift:

+ Laudate . deum . in cimbalis . benesonantibus . et jubilationis . Her Hans Henderikszen . Pastor Hans Hoyrt . Ernest. Schoninck . Kirkewerie . Maens Muncke. + Sandeman . och . menige . sagnemende . til S. Persz. keircke . wed. Matz Rein Holt. lader . støbe . denne klokke . y . Lübeck . af . Mattes Bennick. Anno MDLXXIIII.

Efter opfordring om at prise Gud med klokkers vellydende jubelklang følger oplysning af lokal art om præst, kirkeværge, sandemand og menighed, der har ladet klokken støbe i Lübeck ved derværende klokkestøber i året 1574.

Hankene har skæggede mandshoveder.

Den yngre og mindre klokke bærer påskriften:

FECIT DANIEL HINRICH GRÄDENER ARENDT TOR KUHL
ANDERS JENSEN

På modsvarende side af klokken læses:

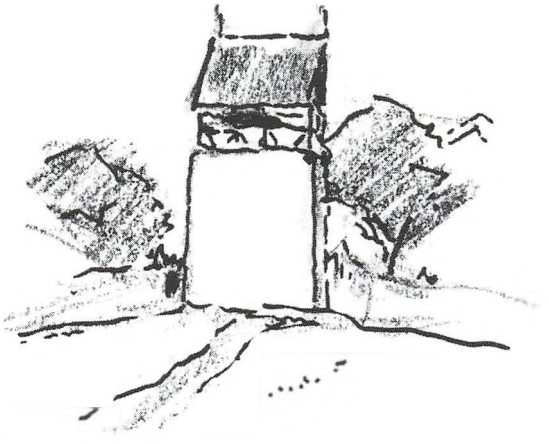
KONNING FRIDERICH DEN FIERDE
BISCOPEN DOCTOR BORNEMAND
OBERSTEN HR WALDEMAR REDTZ
PROVSTEN HR JENS MORSING
PRÆSTEN HR OLUF SONNE
KIRCHEVERGEN ANDERS RASMUSSEN
ANNO CHRISTI MDCCI DEN 6. AUGUSTI

Det er et par klokker, der vejer til. At der må to mand til at ringe med dem, når de begge skal ringe, skyldes dog den afstand, der er mellem dem, ophængt som de er i den gamle klokkestol. Denne gamle ophængning er nemlig bevaret, men forsynet med kuglelejer.

Den daglige ringning morgen og aften sker ved én klokke. Ved gudstjeneste og begravelse ringes med begge klokker. Kimning klares ved én mand.

På klokken af 1701 er mellem to brede palmetborter at læse skriftstedet fra Salmernes bog 147 vers 1, der i den autoriserede oversættelse af 16.12. 1931 lyder:

Halleluja!
Ja, det er godt at lovsynge vor Gud,
ja, det er lifligt,
lovsang sømmer sig.

POVLS KIRKE

Det fremgår af kirkens navn, at den er viet Sct. Paulus. Et stykke fra kirken — på kirkebakkens højeste punkt — står klokketårnet, der er af en for Bornholm karakteristisk type, som minder om andre her, til eksempel klokketårnet i Ibsker. Begge ste-

der har tårnets underste etage gjort tjeneste som portgennemgang. Underetagen fortsætter i klokkehuset, der er af egebindingsværk, formentligt fornyet engang i 1700-tallet. En udskiften af tømmer er forestående og en evt. reparation af klokkeophængning.

De to klokker, der i dag hænger i tårnet, er støbt henholdsvis i 1828 og 1831 af I.C. & H. Gamst. De to klokkers tværmål er henholdsvis 102 og 88 cm. Begge klokker er af enkelt design.

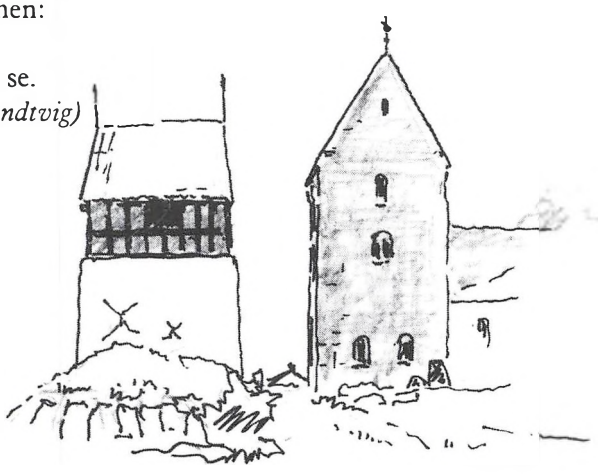
Thurah omtaler i sit værk om Bornholm og Christiansø to klokker til kirken, der begge skulle være støbt i Lübeck i året 1664. Den store klokke bar inskriptionen:

ARNOLD CLEMEN ME FECIT LUBECK AO. 1664

Den mindre klokkes inskription gengives hos Thurah som følger:

Vores Allernaadigste Herre og Konge, Konning FRIDERICH den Tredie til Danmark og Norge; Velbyrdige Hr Hans Schröder, Gouverneur paa Bornholm og Oberst til Feldt; Hans Christens Ride-Foged og Amt-Skriver, Hr. Michel Thomsen Sogne-Præst, Rasmus Olsen Kirkeværger til Pouls-Kirke; Herman Bohn M. af Rønne han lod støbe. Lübeck Ao. 1664.

Nu står sjælen op af døde,
for os lyser Kristus nu,
daglig kan vi Herren møde,
kommende hans røst i hu,
og når klokken ringer sammen,
dybt vi føle da med gammen:
Jesus er, hvor to og tre
tro, hvad kun Guds engle se.
(Grundtvig)

RUTS KIRKE

Ruts kirkebakke er øens tredjehøjeste punkt med sine 130 m over havet. Sognets beboere og gæstende vil vide, at der herfra er en prægtig udsigt. Man kan overse omtrent hele Nordbornholm og skimte en del af Skånes sydkyst. En og anden vil formentligt også have mødt en gammel vits om, hvor på landet (Bornholm) præsten taler højest. Svaret er: I Ruts kirke! Underforstået: Den højest beliggende af øens kirker.

Da kirken i middelalderen blev indviet til Sct. Michael, ærkeenglen, var årsagen formentlig, at ærkeenglens hellige steder med forkærlighed lagdes højt. Kirken blev dog ikke ved med at bære Sct. Michaels navn, men omtales som Røs kirke for at sejre med den betegnelse, der bruges i dag og som har været anvendt siden en gang i 1600-tallet.

Når den ledsagende tegning viser såvel klokketårn som kirketårn, er årsagen den, at kirkens gamle klokketårn ikke længere rummer kirkens klokker. De hænger i kirketårnet! Det gamle, smukke klokketårn har stået ubenyttet som sådant i hundrede år (siden 1886). Da klokkerne skulle overføres til det ny vesttårn, var det hensigten, at klokketårnet skulle nedbrydes. Det skete heldigvis ikke. Det blev fredlyst under Nationalmuseet og er derved bevaret som det formentligt ældste af øens særprægede klokketårne. At det gentagne gange har været et fristende motiv for malerens lærred eller tegneblok og fotografens linse siger næsten sig selv. Trappen, der fører op til tårnets øverste bindingsværksetage, frister fortsat mangen gæst til at entre op og linde på døren til klokkerummet — for at konstatere, at klokkerne ikke er at finde der. De hænger som anført i vesttårnet, hvor de gamle bomme med smedede beslag er bevaret, mens klokkestolene er nye.

Den ældste af de to klokker er støbt 1580.

Om klokkehalsen er en fint formet akantusbort og versalindskriften:

ANNO DOMINI 1580 MATIAS BENNINCK ME FECIT LAUDATE DEO
IN SIMBALIS

Oversat: »M.B. støbte mig i det Herrens år 1580. Pris Gud med klokker«. På hankene er skæggede mandshoveder. Tværmålet er 100 cm. Omkredsen er 223 cm.

Den mindre klokkes tværmål er 67 cm med en omkreds på 164 cm. Klokkestøberen Felix Fuchs virkede i København o. 1626-37. Indskriften er:

DENNE KLOCHE TIN RIDSKIERCHE PAA BORRNIGHOLM EHR
BLEFVEN STOFFT ORH BEVILGET. AUS DEN FEUR FLOS ICN FELIX
FUCHS GOS MICH. TIL ANNO 1631 AERNS FORFREMMELSE

Der er visse fejl i teksten, der dog lader forstå, at klokken er støbt til (tin) Ruts kirke på Bornholm, at den er »flydt gennem ild«, (støbt) og at mester for dette er nævnte klokkestøber, der har skabt klokken til forfremmelse af Guds ære (aerns).

Nær kirken — ikke langt fra apsis — er rejst mindestene for maleren Claus Johansen og hjemstavnsforfatteren Otto J. Lund.

Otto J. Lund, der skrev i bornholmsk dialekt, har flere digte om julen, men også et, der handler om årsskiftet: »Nytårsawtan«. Forfatteren lader tanken gå tilbage til året, der rinder ud og frem mod det nye og kommende. I et af versene lyder det fortrøstningsfuldt:

»Nu tak for alt ska Vorharre hâ,
mens kjærkeklokkorna di lya. —
Jâ slæt fortjænte. — Du maje gâ
å hjælper au i ded nya.«

RØ KIRKE

Kirken er opført 1887-88 ved arkitekt Andreas Clemmensen som en fri kopi af den gamle kirke, der var indviet til Sankt Andreas.

Der er god plads i det brede kirketårns klokkerum til de to klokker, der går tilbage til 1725 og 1780.

Den ældste er den største med sit tværmål af 95 cm.

GOSS MICH JOHANN HIENRICH ARMOWITS A LUBECK ANNO 1725

står der at læse på denne klokke, der er prydet med afstøbninger af blade, kerubhoveder og medailloner, bl. a. en med Luthers billede. Hertil kommer initialerne P.H.S.K.W. og versalindskriften;

DER BEGGE RIGER WAR I FRIDRICH FJERDIS VOLDE
OG BISKOP CHRISTEN (W)ORM OM BISPE STAVEN HOLDE
PAA BORRINGHOLM DA VAR HØYÆDLE OBERST WEST
HER ANCHER DER OC PROVST HER JENS TIL RØE SOGN SOM PRÆST
DA HIALP RØE MEENIGHED MIG TIL AT FAAE MIN STEMME
JEG DEM OG DERIS BØRN TIL KIRKE EY VIL GLEMME
AT KALDE, NAAR TID ER? HVOR DE SKAL LOVE GUD
TIL DE ET BEDRE STED FRA DETTE HER GAAE UD

Den store klokke er, som det slås fast, fra Frederik den 4.s tid. I Sverige var det Gustav den 3.s. Det nævnes, fordi den lille klokke — Bornholms mindste — med et tværmål på 45 cm, er støbt i Stockholm. Den bærer inskriptionen:

GUTEN I STOCKHOLM AF JOHAN JACOB MÅRTENSON 1780

sammen med den interessante oplysning:

SKIEPPET EBBA BRAHE IFRÅN JACOBSTADH

Der er nemlig tale om en skibsklokke, der er gået hen og blevet kirkeklokke. Klokkens beskedne størrelse passer om bord på et skib og kan synes noget diskutabel til en kirke. Men da kimning jo er et vigtigt led i en klokkes funktion, har den en force her. Til forskel fra kirkeklokker, der ringes pendulerende, ringes der med skibsklokker således, at der tinkes eller tigres med dem, dvs., at klokken aktiveres således, at kneblen danser rytmisk på nedre anslagssted, hvorfor en sådan klokke har sin spe-

cielle ophængning. I Rø kirke er den lille klokke således monteret på en smuk barokbom med beslag.

Den lille klokke er efter al sandsynlighed kommet til Øen efter et skibsforlis og så erhvervet af kirken i Rø.

Landsbykirkens klokke ringer,
stille malmets toner bringer
tak og hilsen svundne dag.
Solen går bag mørke skove,
fred går over vang og vove
med de sidste bedeslag.
(Kjartan Andersen)

RØNNE KIRKE

Kirken er opkaldt efter sømændenes værnehelgen Sct. Nicolaus, hvis helgendag er den 6. december, som derfor må anses som kirkens indvielsesdag. Helgenens navn læses på klokken af 1433 som svnte claves.

En gennemgribende ombygning af kirken fandt sted i 1915-18, hvor man søgte at bevare så meget som muligt af den ældre bygnings murværk og ejendommelige præg. Laurids de Thurah skriver da også med rette: »Kirken i Byen er ei uanseelig!«

Og Rasmus Pedersen Ravn fryder sig over »3 herlige Klokker udi Taarnet!«

Med et bornholmsk udtryk er klokkerne da også i dag i Rønne kirketårn »mæst« de samme som i Thurahs og Ravns dage. Den 3. er blevet omstøbt et par gange siden da.

Den senmiddelalderlige klokke er udateret og formentligt kommet fra Tyskland på den tid, da kirkens ældste del er blevet opført. Indskriften er på latin og plattysk:

O (figur) Rex . Glorie xpe . veni . cvm . pace: help (figur) Got.
Oversat: »O, ærens konge, Kristus, kom med fred. Hjælpe Gud.«

Typernes størrelse er meget forskellig, ligesom de er uregelmæssigt fordelt. De i ( ) nævnte figurer er udløbne og ukendelige. Minuskelindskriften, der anvendtes i tiden 1350-1550, har en bredde af 4,5 cm. Klokkens tværmål er 82 cm.

Også klokken af 1433 har minuskelindskrift:

Avemariagraciaplenadnstecv . svnte . claves .. in .. MCDXXXIII
Oversat: »Hil dig Maria, fuld af nåde. Herren er med dig. Sanct Claus. 1433.«

Korsene har ret dybt spaltede grene. Støbermærket står på klokkelegemets nederste del mod sydvest. Det er 3,7 cm højt og 3 cm bredt og kan muligvis betyde et par sammenslyngede bogstaver. Skriftbåndet er 3 cm bredt. Klokkehankene er sildebensmønstrede. Kneblen, hvis nederste ende har facetter, er vist nok den oprindelige, hvad der sjældent forekommer for så gammel en klokkes vedkommende. Bag i bogen kan læses om knebelens historie fra vore dage.

Klokke nr. 3 er fra 1903, hvor den er blevet omstøbt.

Midt på klokken læses:

KOMMER SJÆLE DYREKØBTE

Denne salmestrofe er anvendt af Grundtvig i hans himmelfartssalme af 1837 og er en gendigtning af angelsachserens kvad, der antageligt går tilbage til før 800. Valget af denne strofe falder følgelig godt i tråd med inskriptionen:

VERBUM DEI MANET IN AETERNUM

Oversat: »Guds ord bliver evindeligt«, hentet fra apostelen Peters første brev, vers 25.

Den omstøbte klokke, der har et tværmål på 126 cm (øens største kirkeklokke), er nævnt i kirkens regnskaber 1687. Thurah gengiver ufuldstændigt en indskrift på »Kirkens store Klokke med Munke Bogstaver tegnet: Anno Domini dateret . . . vlxxxiii. Verbum Domini manet æternum«. I det angivne årstal er »v« en fejl, idet klokken formentligt er støbt 1483 (eller muligvis 1583). Klokken revnede i 1873 og blev omstøbt i 1878 af Anker Heegaard for så atter at blive omstøbt 1903.

Klokkerne i Rønne kirke er i dag forsynet med automatisk ringesystem med hjul, der kan betjenes nede i kirken, hvad der er en fordel ved betjeningen af dem. Den daglige morgen- og aftenringning sker automatisk på hverdage. Ved gudstjeneste-

ringning gøres brug af trykknapsystem for sammenringning og bedeslagsringning. Apparaturet råder dertil over en bestemt trykknap, der kun anvendes én gang årligt, nemlig ved årsskiftet, der markeres kl. 24 ved 12 klokkeslag.

Lugerne i kirketårnet er højt anbragte, hvorfor klokkerne har en tilsvarende høj ophængning. Vil man som gæst i klokkerummet skue ud over Rønne bys røde tage, må en stige tages til hjælp.

Ligesom tilfældet var for Svaneke kirkes vedkommende med eje af en primklokke, er det tilfældet for Rønne kirkes — eller rettere var, idet Rønne primklokke i dag er at se på Bornholms Museum.

Denne primklokke er af størrelse med en almindelig skibsklokke og er nævnt i inventarliste som »en liden løs klocke med hvilcken en af Skole børnene giver Menigheden Advarsel om Gudstjenestens andfang.«

Primklokken måler en snes cm i tværmål, er foroven forsynet med en jernbøjle, hvorunder er anbragt en tværstang af jern med en kugle på hver side. Omkring midten læses:

DENNE . KLAAKE. TIL. HØRER
RØNNE. KIERKE. ANNO. 1750.

Ved jernstangen er anbragt en bred læderrem med jernspænde i. Primklokken blev båret på brystet (ved den over nakken gående læderrem) af en 12 års dreng, som en time før gudstjenesten begyndte, og der blev ringet til kirke første gang, bevægede sig med den i et jævnt løb igennem byens gader.

Ser man efter, vil man da også se, at klokken har været ganske flittigt anvendt. Inskriptionen er blankslidt på den halvdel af den, der har hvilet på klokkebærerens bryst under ringningen.

Men selv om denne sjældne klokke som anført er kommet på museum i dag, så hentes den dog frem til brug hvert fjerde år ved menighedsrådsvalg!

Medvirkende til, at primklokken er bevaret, er, at den kom til Nationalmuseet i 1878, hvor den blev deponeret indtil senere deponering i sin hjemby. Da storklokken i Rønne kirkes tårn blev omstøbt, blev den overflødig. Storklokkens lyd kunne nå ud til byens yderste huse med det budskab, der blev stærkt betonet i pietismens tid og klokkens egen, gendigtet i Brorsons salme af 1735:

I dag er nådens tid,
i dag er Gud at vinde,
nu kan alvorlig flid
hans milde hjerte finde;
måske din klokke slår
i dag sit sidste slag,
nu læges sjælesår
nu hedder det: i dag!
(Brorson 1735)

SVANEKE KIRKE

Kirken er ombygget og udvidet 1881. Dens rødkalkede mure og tårn er en smuk kontrast til kirkegårdens grønne flora og de omliggende Svaneke-huses gule farve. Som afslutning på kirkespirets vindfløj har en forgyldt svane sin plads. Svanen er byens symbol.

Kirketårnets klokkerum rummer to klokker, hvoraf den største måler 92 cm i tværmål, den mindre 68 cm.

Den mindre klokke er omstøbt 1701. Nederst på klokken læses:

FECIT DANIEL HINRICH GRÆDENER & ARENDT THORKUHL

På klokkens ene side ses en svane med krone om halsen. Rankeborter og en versalindskrift fra Salmernes bog i Det gamle Testamente pryder ligeledes klokken:

LEEGER FOR HERREN MED HARPERS OG PSALMERS LIVD
TROMETER OG BASVNERS LIVD
PS, XCLLX W. 5.6.

De nævnte klokkestøbere ønskede, at klokken måtte genvinde trompeters lyd, selv

om et p faldt ud i skyndingen. At klokken havde været ude for en tidligere omstøbning vidner verset om, der lyder:

DER JEG OG SØSTER MIN SNART HAVDE STUMME MUNDE
OG DERFOR EY MED LYST TIL KIRKKEN LOKKE KUNDE
GUDS BØRN EFTER VOR PLICT GAV AF FORMUE FRIE
TIL AT OMSTØBE OS DET HEELE BORGERIE
BISCOP VAR BORNEMAND DER PROVSTEN MORSING VILDE
AT VI SKULD STØBIS OM FOR EY AT LYDE ILDE
VAERGE FOR KIRKKEN VAR DA SAMME TID HANS DICK
SOM OG SIN OMSORG BAR FØR DETTE KOM I SKICK
ANNO MDCCL DEN 16 JUNIi

Klokken, der omstøbtes af de anførte klokkestøbere er ligesom den større ophængt i moderne bomme med kuglelejer.

Den større klokke er omstøbt i 1913, hvad flg. vers minder om:

I KONG CHRISTIAN X'S ANDET REGERINGSAAR BLEV
PAA FORANSTALTNING AF KIRKENS INSPEKTION:
SOGNEPRÆST ANDERSEN, BORGMESTER WIWEL,
MØLLEEIER KOFOED OG KIRKENS VÆRGE ENGEL
DENNE KLOKKE STØBT FOR AT DEN MED SIN
MALMTUNGE MAATTE KIME OG KALDE KLART
OG STÆKT I DE KOMMENDE SLÆGTER. . . .
+ KALDE PAA GAMMEL OG PAA UNG +
+ MEST DOG PAA SJÆLEN TRÆT OG TUNG +
+ SYG FOR DEN EVIGE HVILE. . . . + ANNO 1913 9/1

Omstøbningen er sket ved de klokkestøbere, hvis navne er at læse nederst ved klokkeranden:

STØBT AF B. LOW & SØN KØBENHAVN

Indrammet af båndlinie øverst på klokken læses:

+ KOMMER LADER OS SJUNGE MED FRYD FOR HERREN +
KOMMER LADER OS TILBEDE OG NEDFALDE PS XCV W 16 ++

Der er tale om to skriftsteder i Salme 95 i Det gamle Testamente, henholdsvis vers 1 og vers 6. — Det i verset af 1913 opgivne »stækt« må læses som »stærkt«.

Også denne klokke er prydet med svanen.

Efter en meddelelse i Thurah stod der at læse følgende på den største klokke (men altså omstøbt 1913):

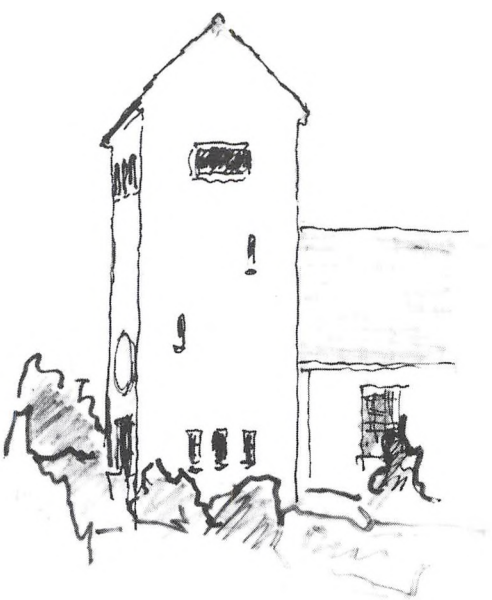
Der Konning FRIDERICH den Fierde Kronen bar
Og Waldamarus Reetz paa Landet Amtmand var
Blev jeg af Konstners Haand, omgjort paa nye med Fliid
Ved Ancher Mullers Hielp, Landsdommer samme Tiid.
Præst Hans Dominici, Bye-Foged Anders Fyhn
De gav ogsaa hertil, med alle dem i Byen
Anno MDCCl. d. 16. Juny
Fecit Daniel Henrich Grædner, Arndt Torkuhl
Anders Pedersen. R.K.

Desværre er en tredie klokke, der har været i kirkens eje, ikke mere. Den blev i

sin tid solgt til en smed og er gået tabt. Det var en såkaldt primklokke, om hvilken det hedder: »Når det har ringet anden gang, går graveren omkring igennem byens gader og ringer med en liden klokke i hånden, der kaldes primklokken, som for slig umage bliver belønnet af degnen.«

Støbning og omstøbning af kirkeklokker var en begivenhed i byen. Tilfældet vil, at kirkeregnskaber omtaler omstøbningen i Svaneke i 1701. Det er nærmere omtalt i afsnittet om klokkestøbere bag i bogen.

Det er, som med klokker det ringer
i luften over vor by,
det er, som det synger og klinger
fra liflige harper i sky.
Se op! Det er englenes skarer,
der tilbyder glæde enhver.
Og tusinde arner svarer:
»Vi trænger til glæden her«.
(Zakarias Nielsen)

TEJN KIRKE

Kirken blev indviet under besættelsen i 1940. Det skete ved en festgudstjeneste Sct. Hansaften.

Med arkitekt E. Grauslunds nye kirkehus kunne menigheden samles, mens kirke-

klokken ringede højtiden ind. På klokken stod at læse et vers, der var af såre aktuel karakter:

RING KLOKKE LYDT OVER LAND OG BY
MELD OM EN BLAANENDE HIMMEL BAG SKY
RING FOR DE SJÆLE, SOM STØNNER I STRID
KLOKKE, RING FRED I VOR FEJDENDE TID

Mellem båndlinier læses tillige:

GJORT TIL TEJN KIRKE ANNO 1940
AF JYSK JERNSTØBERI I BRØNDERSLEV

Støberiets firmamærke, en klokke med stemmegaffel, bekræfter dette. Klokkens tværmål er 71 cm.

Det bemærkelsesværdige ved denne klokke er klokkeverset. Det er forfattet af Steen Andersen Josias Christoffer Bille, der efter at have taget studentereksamen blev cand. phil. og forfatter til en enkelt digtsamling. Han er født 1882 og døde 1961. Også hans hustru havde en digterisk åre. Hun døde i 1985. Irene, som hendes navn var, var barnebarn af Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson. Kendte navne i vort nordiske regi. Tilfældet vil, at et andet navn fra samme regi melder sig. Det er Grundtvigs.

Da den grundlovgivende rigsdag markeredes ved en gudstjeneste den 22. oktober i 1848, og der skulle bedes for rigsdagen, havde Grundtvig skrevet en salme, hvoraf 4. vers gengives nedenfor. Grundtvig havde i Vartov sammenlignet Danmark med et skib i havsnød. Salmen blev gravet frem igen i besættelsens år. De 600 år, der omtales i verset her, regnes fra Lyndanis-slaget i Estland 1219, da det rødhvide korsbanner ifølge sagnet dalede ned fra himlen og til salmens år. Grundtvigs salme kan læses i Den danske Salmebog nr. 751. Billes på klokken i Tejn kirke.

Og Danmark under trange kår,
imellem fjender stærke,
sig trøsted i seks hundred år
ved Kristi korses mærke,
og fulgte svagt, men ærlig dog
hans kølvand under Danebrog,
gik end det stridt mod strømmen.
(Grundtvig)

VESTER-MARIE KIRKE

Kirken markerede 100-årsdagen 1985, idet den blev indviet den 19. juli 1885 og dermed afløste den gamle herredskirke, som var viet Jomfru Maria.

Nedbrydningen af den gamle kirke fandt sted i årene 1883-85. Men længe inden da havde man ifølge sagnet været ude efter kirken, idet en sten fra Skåne, der skal være kastet af Printzenskölds hustru, var tiltænkt denne. Vandresagnet om sten kastet mod kirken går igen ved flere af de bornholmske kirker.

Rasmus Pedersen Ravn omtaler i »Borringholms Krønike« kirken i Vestermarie som »en meget herlig Kirke, inden udi meget smukt stafferet, haver ved Kirken et passeligt højt Taarn, ovenpaa 4-kantet med Bly betakt, og derudi 3 skønne Klokker.«

I dag rummer kirketårnet 2 klokker, henholdsvis fra 1550 og 1638.

Kirkens ældste klokke er altså fra det år, da den danske menighed fik hele Bibelen på dansk under titlen: »Kristian III's Bibel.«

Om halsen har klokken to akantusborter, den øverste med antikke profilhoveder i medailloner. En plattysk minuskelindskrift lyder:

ANNO 1550 HEBBEN DE VORSTENDER TO WESTERMERCKERKE
DIISE KLOCKE LATEN DORCH KARSTEN MIDDELDORN GETHEN,
JEP HANSEN, POL CLINDT, SWEN PERSEN, POL HACKEBERGE,
ULRICK TRESE, BORGER TO LUBICK DAR NESTEN GODT WILLE
UNS ALLE DAT EWIGE LEUENT GEVEN AMEN

Indskriften, der er fordelt over to linier, fortæller altså om året for klokkestøbningen og meddeler navnene på dem, der stod bag denne. Klokkestøberens navn er Karsten Middeldorp i Lübeck.

Klokkebøjlerne er prydet med skæggede mandshoveder. Klokkens tværsnit er 115 cm.

Tværmålet på den anden klokke er 76 cm. Versalindskriften lyder:

ANNO 1638 DURCH FEUER BIN ICH GEFLOSSEN
CLAUS VAN DAM HADT MICH GEGOSSEN

Det Herren er, som kalder så
med klare klokketoner;
o, lad om kap til ham os gå,
vor kærlige forsoner!
Hos ham er fred og hvile ret,
hans åg er godt, hans byrde let,
som hønens for de spæde!

(Grundtvig)

ØSTER-LARS KIRKE

Kirken er opkaldt efter sin værnehelgen Sct. Laurentius, hvad der på dansk er Sct. Lars. Men fra omkring 1600 har man føjet et Øster til navnet for at adskille det fra Nylars.

Øster-Lars kirke er øens anseligste rundkirke og tiltrækker følgelig et stort antal

besøgende gennem år og dag. Den pompøse kirkebygning, kirkehave og klokketårn er til fryd for den gæstende. Det var dog ikke tilfældet for troldkællingen fra Sverige, om hvem sagnet beretter, at hun i sin harme kastede tre drabelige stene efter kirken, formentligt med sigte mod klokketårnet, for der hang jo klokkerne og kaldte, hvad indskriften på den ældste af dem lader komme til udtryk: »Kom til Herrens hus, hør Kristi evangelium, sank her den gode sæd, som tilfalder Eder til gavn og evig glæde«.

Indskriften er på latin og læses på slagringen under en bort af skællagte skiver:

VENITE AD DOMINI DOMUN AUDITE CHRISTI EVANGELIUM, COLLEGITE HIC SEMEN GRATUM QVOD IN VESTRUM COMMODUM CEDAT ATQE GAUDIUM SEMPITERNUM

På samme klokke læses mellem rankeborter fordelt over fem linier:

HOLGER ROSENKRANS DEN WELBIRDIG MAND GUBERNATOR OFVER BORNINHOLM LAND BEWILGEDE MIG AT GIORE OC MIG TIL LAURS KIERKE FOERE JEG MED MIN LIFLIGE STEME PAMINDER EDER GUDS ORD ALDRIG AT FORGLEME MIN FACTOR CHRISTEN LARSEN MONEWE MIG LOT STOBE TIL GUDS ERE DER MAND SKIFVE 1640 H TOMAS MIKKELSEN W P RN LR T M ARENT KLEIMAN ME FECIT LUBECK

Den afsluttende sætning fortæller, at klokkestøberen er Arent Kleiman fra Lübeck. Klokkehankene er prydet med løvehoveder. Tværmål: 98 cm.

Denne klokke er altså støbt i Christian den 4.s tid. Den anden i Christian den 5.s, men af samme mester, Arent Kleiman, der støbte den i 1684, det år der erindres på disse kanter ved Ærtholmenes befæstning. Det er dog nok en tilfældighed, at klokken også har lidt med krudt og kugler at gøre: Øverst på halsen er nemlig en smuk jagtscene i relief, hvad der turde være en sjælden dekoration her.

Måske har klokkestøberen haft et videre perspektiv i tanke med den kunstnerisk gengivne scene med rytter, jæger, jagthund og de prægtige hjorte, gengivet ikke mindre end 5 gange. I overført betydning en pegen på et ord i Salmernes bog om at søge — jagte — det gode og en opfordring fra Paulus til vennen Timoteus om at »jage efter retfærdighed, gudsfrygt, troskab, kærlighed, udholdenhed, sagtmodighed . . .«

En tilsvarende, nydelig udført dekorering under inskriptionen, viser spejderne fra Kanaans land to og to på en stang bære en vældig drueklase som et udtryk for det forjættede lands rigdom og frugtbarhed. Denne scene ses 5½ gang, så der tælles 11 spejdere, men motivet peger klart tilbage på 5. Mosebog, kap. 1, vers 25, hvor det om udsendelsen af en spejder for hver af de 12 Israels stammer ved deres tilbagevenden hedder: »Og de tog nogle af landets frugter med« og meldte tilbage: »Det er et herligt land, Herren vor Gud vil give os!«

Mellem de to dekoreringer læses da:

»AO 1684 DA HOYEADLE OC WEL HERRE OBERSTE BENDIZ VON HAT VAR OVERDOMMANDANT OC AMPTMAN HER OVER
LANDEN OC SOGNEPREST HER TIL KIRKEN VAR H JØRGEN JENSONSODE ER
DENNE KLOCKE VED PAUL KOFOD OVERFORT OC
LADET OMSTOBE TIL GUDES ARE OSTERLAVRIDTS KIRKE MENIGHED TIL BESTE
F LADEMIG VED DEM SOM SAGDE
TIL MIG WI VILLE GAA TIL HERRENS HUSS ARENT KLEIMAN ME FECIT LUBECK

På siden ses en reliefstøbt korsfæstelsesgruppe og en biskop med stav. Tværmål: 78 cm.

Begge klokker er ophængt på nye vuggebomme i en ellers gammel klokkestol i klokketårnets øverste stokværk. Klokketårnet står nu frit på kirkegården, men var indtil 1865 sammenbygget med vestdiget. Det er tre etager højt og ganske anseligt. Under en reparation af tårnet i 20'erne blev en runesten fundet af nogle arbejdsmænd indmuret i klokketårnet. Den ses nu i våbenhuset og bærer indskriften: »Broder og Edmund lod rejse denne sten efter deres fader Sigmund. Krist og Sankt Mikkel og Sankta Marie hjælpe hans sjæl«. Stenen er altså en af de runestene, der stammer fra det kristne tidsrum. Med sin bøn til Krist går den klokkernes ærinde.

Klokken slår, tiden går,
her har den bygget i tusind år,
hjerter husvalet i daners vang,
kimet til kirke og løftet med sang
fanen om korsets træ.

(C. J. Brandt)

ØSTER-MARIE KIRKE

Kirken var i middelalderen indviet til Jomfru Maria.

Da kirken i Vester-Marie også var viet Guds moder, har man tidligt føjet et Øster til sognets og kirkens navn.

Et sagn fortæller, at kirken skulle have ligget på Bobakken, men de underjordiske rev ned om natten, hvad man havde bygget op om dagen. Det er dog ikke de underjordiske, der har revet den kirke ned, som Rasmus Pedersen Ravn omtaler i sin Borringholms Krønike 1671 som »en stor, skøn kirke«, og som i dag henligger som en malerisk ruin i den kirkes nærhed, der blev indviet 18. oktober 1891.

Omtaler hin skolemester den gamle kirke så rosende, så gælder det ikke mindre »Et herligt Klokkenhus, hvorudi hænger 3 skønne Klokker.« — Thurah omtaler i 1756 to klokker, der hang i et klokketårn, der havde plads i kirkegårdens nordre hegnsmur. Dette tårn blev stærkt fornyet i 1872, men blev nedrevet, da den nye kirke opførtes. Dette tårn var af den sædvanlige bornholmske type.

De to klokker, der i dag hænger i kirketårnets rummelige klokkestokværk i en solid konstrueret ophængning, er dateret til henholdsvis 1604 og 1766. Den ældste af disse, der altså går tilbage til Chr. 4.s tid, er omtalt af Thurah, men dog ikke beskreven af denne. Denne klokke er støbt i Stralsund af Albrecht Huve. Under en smal fialebort foroven læses inskriptionen:

ANNO DOMINI 1604 LED PEDER KOFOEDT STOBE DENNE KLOCKE
UDI STRALSUNDT TIL OSTERMAC KIRCKE PAA BORNHOLM

(I parentes bemærket: Det er et udsnit af denne indskrift, dvs. lidt af den nævnte bort og navnet Peder Kofoedt, der er gengivet på Jørn Klindts bog: »På spor af de første Kofod'er.« (Omslaget).)

Midt på klokkelegemet læses:

DORCH GODTS GNADE BIN ICK DORCH DAT FUER GEFLATEN
ALBRECH HUVE HEFT MI GEGATEN DEN 28 AUGUSTU

Oversat: »Ved Guds nåde er jeg flydt gennem ilden. A.H. har støbt mig d. 28. aug.« Klokkens tværmål er 85 cm.

Den større klokke, hvis tværmål er 104 cm er omstøbt af I. M. Reiffenstein, klokkestøber i København 1746-59. Klokken er rigt udstyret med inskription, rocailler, båndlinier og relieffer.

Om klokkehalsen står mellem store rocailler, der er rokokkotidens yndlingsmotiv med det muslingskallignende ornament:

GOS MICH I M REIFFENSTEIN

På klokken læses endvidere:

ANNO 1766 REGE CHRISTIANE VII DA ETATZRAAD I C VON URNE
WAR AMPTMAND OBRISTE C U VON BULOW COMMANDANT C
STEENBEK PROUST OC SOGNE PRÆST TIL ØSTERMARIA SOGN
PAA BORNHOLM OG KIERKENS WÆRGERE JEPPE LARSEN BLEV
JEG SOM FORHEN I AARET 1725 HER PAA LANDET WAR OMSTØBT
MEN DER EFTER IGIEN SPRUCKEN BORTFØRT TIL KIØBENHAVN
AF SKEIPP HERMAN M SONNE OG DER OMSTØBT WID COMESIO-
EN AF HANS SONNE D 19 SEPTEMBER BLEB MARKUS L HIORT
PREST OG PROST HÆR

På klokkens modsatte side står:

KOM HID O MENIGHED HØER TIL HWAD
HERREN TALER WED SINE TIENERE SOM
LIWETS WEY AFMALER HVORPAA DU
VANDRE SKAL GAK ALDRIG GLEMSOM HIEM
MEN MED OPMÆRKSOMHED GUDS ORD I HJERTET GIEM

Til venstre for verset ses en buttet kvindefigur og en muskuløs mandsfigur. Til højre for verset ses en tilsvarende trivelig kvindefigur. Måske skal den livfuldhed, der kendetegner figurerne ses som en illustration til at vandre den i verset anførte »liwets wey« med formaningen om ikke at være en glemsom hører af livets ord, mens vandringen står på.

Også den kirkeklokke som Thurah omtaler som en »sprukken og ubrugelig Klokke, som står i Våbenhuset« havde formaningen om at høre ordet: »Salige ere de, som hører Guds Ord.« Thurah meddeler, at denne klokke var blevet støbt 1725 under kong Frederik den 4.:

1725. REGE FRID.4.GUBERNAT NICOL WEST PAST. CLEMEN FUNCH CURAT JOHANNE LOW

Kirken den er et gammelt hus,
står, om end tårnene falde;
tårne fuldmange sank i grus,
klokker end kime og kalde,
kalde på gammel og på ung,
mest dog på sjælen træt og tung,
syg for den evige hvile.

(Grundtvig)

AA KIRKE

I sin beskrivelse af Aakirke-Bye fra 1756 skriver Thurah: »Byens Kirke er den smukkeste og største Kirke paa Bornholms-Land.« Og han fortsætter: »Som et Modell efter Lunde-Dom-Kirke, er den blevet kaldet St. Laurentii Kirke, men ellers har den, fra de første Romersk Catholiske Tider, baaret Navn af St. Johannis Kirke.«

Johannis er sandsynligvis Døberen Johannes, da denne ses afbildet i Aa kirkes segl fra 1597.

Kirkens ældste klokke er en kende ældre end nævnte segl. Den bærer årstallet 1584 og går altså tilbage til Frederik den 2.s tid.

Under en smuk akantusbort lyder versalindskriften:

ANNO 1584 UT BEVEL DES GANTZEN KASPEL THO AKARKE UP
BORNHOLM LET MI CLAVES KAMES GETEN BI MATIES BENNICK
(dvs.: Benninck)

Hvilket oversat vil være: »1584 lod L. K. mig støbe hos M. B. på befaling af Aakirkes menighed på Bornholm.«

Klokken måler 65 cm i tværmål.

Klokken fra 1830 er betydeligt større. Den måler 106 cm i tværmål, er prydet med en akantusbort og forneden med båndlinier. Inskriptionen lyder:

STØBT AF I. C. & H. GAMST KJØBENHAVN ANNO 1830 AAKIRKE

Størst af klokkerummets tre klokker er dog klokken af 1866. Den måler 110 cm i

tværmål. Den er forsynet med en akantusbort i overkanten og med båndlinier i underkanten samt med følgende indskrift:

OMSTØBT I KJØBENHAVN 1866 AF GAMST & LUNDS
EFTERFØLGERE.

Klokkernes forgængere var to, hvoraf en var middelalderlig med latinsk indskrift. Klokke nr. 2 bar indskriften:

M KORDT KLEIMANN HAT MICH GEGOSSEN
AUS DEM FEUER BIN ICH GEFLOSSEN 1651

Oversat: »Mester M.K. har mig støbt, af ild er jeg flydt«.

Det imponerende kirkehus har et ikke mindre imponerende klokkerum med megen god plads til de tre klokker. Og så er der en prægtig udsigt heroppe fra, hvor granvoksne træer da ikke hæmmer denne.

Som et NB kan bemærkes, at når lejligheden melder sig, hvor der kimes fra alle tre klokker, må der tre mand til at løse denne opgave.

Lyksaligt det folk,
som har øre for klang
herovenfra!
Det nynner alt her på den evige sang:
Halleluja!
så alle Guds engle forundres på,
hvor himmelsk de jordiske klokker gå,
når Ånden med støvhjertets tunger
dets dybeste længsel udsjunger.

(Grundtvig)

KAPELLET RØNNE KIRKEGÅRD

Rønnes ældste kirkegård lå udenom kirken.

Søndre kirkegård indviedes 1813. Et kapel opførtes i 1891. Det nuværende kapel er fra 1927. Dets arkitekt er Kristkirkens i Kolding, arkitekt Svane. Klokken, der er anbragt i en muråbning over indgangen, så den er synlig fra kirkegården, er støbt af M. & O. Ohlsson i Ystad, hvad der fremgår af inskriptionen mellem tovværkssnoede båndlinier. En treliniet inskription er som følger:

LIVET ER KORT
DØDEN SIKKER
EVIGHEDEN LANG

Da den af jern støbte klokke har en ret hård klang, er klangen mildnet ved et læderbånd om knebelen. Klokken i muråbningen er sikret mod nedstyrtning ved en speciel sikkerhedsforanstaltning. Tværmål 69 cm.

Under kapellets brug til gudstjenstlige handlinger ved restaurering af sognekirken ringedes til disse. Klokken bruges nu som tidligere ved begravelser, hvor der ringes umiddelbart før og efter disse. Ved kistenedsænkningen fires kisten ned ved hvide gravlagener, en skik der kendes visse andre steder her på Bornholm, det eneste sted i landet, hvor disse lighåndklæder bruges. I dag er de maskinfremstillede, tidligere vævet af kraftigt hørgarn. De ejes af kirken, men var en overgang i graverens eje og udlejedes af denne, en skik, der til eksempel blev bevaret i Aakirkeby indtil 1947. De gamle, vævede liglagener var almindeligvis 5 alen lange, en fod brede og med trådfletninger i begge ender.

Kirkeklokke! når til sidst du lyder
for mit støv, skønt det dig hører ej,
meld da mine kære, så det fryder:
Han sov hen, som sol i høst går ned.

(Grundtvig)

HELLIGÅNDSKIRKEN

Bornholms Valgmenighed, Rønne

Kirken blev indviet den 6. maj 1900 af provst K. F. H. Sodemann. Ved frivillige gaver blev anskaffet en stålklokke; men da jernstøber Herman Blem fik fhv. jernstøber Andersen til at forære kirken en malmklokke, kom stålklokken til »Bethania« ved Aakirkeby. — Efter menighedens opløsning den 31. december 1976 blev kirken givet til Bornholms Museum, og kirkens ejendele blev spredt. Således kom kirkens klokke i 1984 til kirkegårds-kapellet i Hasle.

Klokken er en af de mange malmklokker, som »De Smidtske« har forsynet danske kirker med.

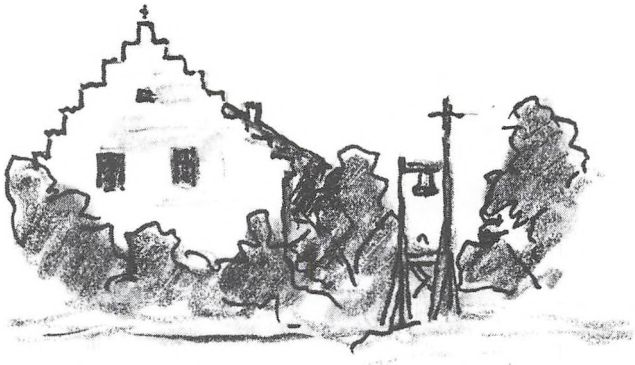
I november 1984 fik klokken plads i en klokkestabel bygget af savværksejer H. Lind-Holm efter forlæg af en tilsvarende stabel i Svendborg. Klokkens tværmål er 62 cm. Den er ophængt i vuggebom. Det har været nødvendigt at forny ophænget og isætte ny knebel.

Et par båndlinier i overkant og et enkelt i underkant udgør sammen med følgende verslinier udsmykningen:

Som hønen klukker mindelig,
så kirkeklokken ringer:
O, kommer, små, nu brat til mig!
Se, hvor jeg breder vinger.
Aar 1900
(samt et lille ophøjet mærke)

Grundtvig skrev salmen i 1846 ud fra nogle vers i Mattæusevangeliet, hvor Kristus taler dom over Jerusalem. »Hvor ofte har jeg ikke villet samle dine børn, som hønen samler kyllingerne under sine vinger!« (Mt. 23,37 b) — Når kirkeklokken toner med omsorgsfuldt kaldende moderstemme eller glædeforkyndende englestemme er det i virkeligheden vor Herre, der kalder således: »Kom straks til mig! jeg vil vogte jer mod de onde fjender, ligesom hønen vogter sine små for rovdyrene.«

Som hønen klukker mindelig,
så kirkeklokken ringer:
O, kommer, små, nu brat til mig!
se, hvor jeg breder vinger,
at vogte jer med kraft og flid
for høg og ræv til evig tid,
som hønen sine spæde!

BETHANIA

Bornholms Valgmenighed, Aakirkeby

Bygningen blev opført 1867 af pastor Peter Christian Trandberg til præstebolig og kirke for hans frimenighed.

I Det nye Testamente omtales to byer med navnet Bethania, dels den i Jerusalems nærhed beliggende, hvortil flere tråde er knyttet til mesterens liv, dels den på den anden side af Jordan beliggende by, til hvilken Johannes Døbers virksomhed og Jesu dåb er knyttet.

Fra at have været frimenighedskirke blev den valgmenighedskirke, atter frimenighedskirke og en overgang også børnehjem. Men fra 1897 var Bethania kirke med præstebolig for Bornholms Valgmenighed indtil 1950.

Indtil 1900 måtte man klare sig med en lille klokke, der sad uden for indgangsdøren. Denne klokke blev afløst af den stålklokke, der ved frivillige gaver var blevet anskaffet til Helligåndskirken i Rønne, men som omtalt i afsnittet om denne kirke videregivet til Bethania, hvor den blev ophængt ved havegærdets vestside i en meget smuk ophængning, tegnet af professor Mathias Bidstrup, Rønne. Det fortælles, at denne klokke hørtes længere bort end klokkerne fra sognekirken.

Klokkestablen eksisterer ikke mere. Den ledsagende tegning er efter et foto gengivet i Valgmenighedens jubilæumsskrift fra 1947.

Bethania solgtes i 1950 til Indre Mission i Aakirkeby. Noget af inventaret kom til »Siloam« i Nexø. Der var ingen mulighed for at anbringe klokken i forbindelse med Bornholms Valgmenigheds kirkesal i Nexø, hvorfor klokken i sit ophæng blev flyttet til Aa kirke, hvor der blev ringet med den ved Valgmenighedens gudstjenester i kirken. Senere låntes klokken af provst Viggo Nielsen, Rønne, til Soldaterhjemmet ved Almegårds Kaserne, hvor den blev brugt af provsten ved gudstjenester her.

Nok en gang blev klokken flyttet. Det skete til kapellet på Rønne kirkegård, hvor daværende sognepræst, Jørgen Fabricius, ville have den skiftet ud med kapellets klokke, da Bethania-klokken havde en bedre klang.

Ved udarbejdelsen af nærværende publikation er klokken opbevaret i kapellets redskabsrum. Udover et par båndlinier i øverste og nederste kant læses kun indskriften:

GEG.V.BOCHUMER VEREIN 1899

Oversat: »Støbt V.B.V. 1899«. Tværmålet er 70 cm.

★

Pastor P. C. Trandberg lod tre år efter opførelsen af Bethania også SILOAM opføre for Bornholms Valgmenighed, Nexø.

Bygningens kirkehistorie er en parallel til Bethanias dog uden at have været børnehjem. Siloam tjente som kapel indtil april 1948, hvor bygningen blev indviet til kirke af provst Blang, Pedersker. men uden klokke.

Tilladelsen til indretning af kirke var blevet givet af Kirkeministeriet, men da man tilbagemeldte, at denne indretning nu havde fundet sted, kom der svar, at der skulle foretages klokkeringning, for at en gudstjeneste kunne holdes. Der var ved bygningens beliggenhed ikke mulighed for at efterkomme dette krav, hvorfor der blev ansøgt om dispensation fra bestemmelsen om klokkeringning. Ansøgningen blev imødekommet under henvisning til, at der i dette tilfælde var tale om en Valgmenighedskirke.

Som et NB kan tilføjes, at klokker dog har lydt ved kirkelig handling i Siloam. Efter indvielse af menighedshuset som kirke og frem til dets ophør som sådan i 1976 ringedes der ved begravelser fra Siloam med Nexø sognekirkes klokker.

★

Karl Jespersen, Bornholms Valgmenigheds præst, Bethania, har et par digte om kirkeklokken, trykt i digtsamlingen »Barnets gave«, 1947, med titel: »Søndagsklokken« og »Klokkens budskab«, hvilket sidste gengives her:

Hørt så tit at du det næppe ænser
ringer kirken solen op og ned,
vagten, som ved jorderiges grænser
spejder ud mod himlens evighed.

Aner du hvad klokkens råb forkynder?
Du har sunget det så mangen gang,
og alligevel — hvornår begynder
du for alvor at forstå din sang?

Ved du hvad den klang dig ville sige
med de løndomsfulde bedeslag:
Nær som jeg er Himmeriges rige,
hør, det kalder dig: Gå ind i dag.

Vær forvisset om at du er buden,
hører du — nu lyder det igen:
jeg vil ikke være dig foruden,
råber himlens konge til sin ven.

NEXØ METODISTKIRKE

Kirken blev indviet den 8. december 1895 og bærer navnet »Ebenezer«, hvad der oversat fra hebraisk betyder: »Hjælpens sten«. I Første Samuelsbog 7,12 læses: »Derpå tog Samuel en sten og stillede den op mellem Mizpa og Jesjana, og han kaldte den Eben-Ezer, idet han sagde: »Hidtil har Herren hjulpet os!««

Kirkens arkitekt, Jensen, tegnede flere metodistkirker som den i Nexø, hvis bygmester er Johannes Munch, Nexø.

Klokken, der hænger i kirketårnet og hvis tværmål er ca. 68 cm, skal være lidt senere end kirken og en gave som de unge i menigheden samlede ind til. Klokken er uden dekorering og årstal men har en indridset indskrift, der viser, at klokken er fra de Smidtske maskinfabrikker. Indtil sidste verdenskrigs udbrud ringedes der daglig morgen og aften med klokken, men derefter kun ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

Hør klokkernes klang med den malmfulde tone,
der klinger om ham, der steg ned fra sin trone,
Guds elskede søn, som blev fattig og ringe
for freden og frelsen til jorden at bringe.

(Adolf Bræstrup)

RØNNE METODISTKIRKE

Kirken blev bygget i 1918 på initiativ af pastor Niels Mann med Johannes Munch, Nexø, som bygmester. Kirken fik navnet Zion, helligdommen, der forekommer talrige gange i Det gamle Testamente, ikke mindst i Salmernes bog. Med kongerne David og Salomon blev Zion kultmæssigt hele landets religiøse centrum. Også i Det nye Testamente møder vi navnet. I Åb. 14,1 som den himmelske by og helligdom.

Kirken kostede sit. Anskaffelse af kirkeklokke måtte vente. Det skete, og så kom klokken som en kærkommen gave, idet Metodistkirken i Frederikshavn udskiftede sin og lod den gå til menigheden i Rønne. Siden 1936 har klokken, der er støbt i 1889, haft plads i det høje og slanke kirketårn, fra hvis øverste etage, klokkerummet, er en prægtig udsigt over Rønne bys tage.

Klokken, der kommer fra Ruhrdistriktet i Tyskland, er stålstøbt og bærer indskriften:

»GEG IN BUCHUM 1889«

Oversat: »Støbt i Bochum 1889« men bærer bortset fra denne kontante oplysning ingen udsmykning udover et par båndlinier i over- og underkant. Tværmål 73 cm.

Klokken blev til i det tyske, tjente en tid i det jyske — for derpå at komme som velset gave til klippeøen. Ingen kunne dog ane, at et sælsomt kapitel i dens tilværelse også skulle flettes ind i historien. Det skete i majdagene 1945, hvor en ukendt hærværksmand — eller flere — skar den læderstrop over, hvori klokkekneblen var

ophængt for at tage kneblen med sig og kaste den i havnen ud for den gule badeanstalt, hvor kneblen blev genfundet et år senere. Hvordan hærværket har kunnet finde sted, og hvem gerningsmændene har været, er aldrig blevet opklaret. Men at ringeren, der skulle ringe freden ind hin uforglemmelige 5. maj 1945, fik travlt med at finde udvej for en midlertidig ordning turde sige sig selv.

Stå stille, barnlil, og tak din Gud,
— klokkerne kime —
Du kender ej bedre kongebud
end det, der lød over verden ud:
Fred kom til jord.
Lyset er tændt i det lave!
(Ingeborg Madsen)

ROSENKRANSKIRKEN,

Aakirkeby

Den 10. maj 1916 kom pastor Theodurus Jesphus Marie Zoetmulder, der var født i Schiedam i Holland i 1889, til Bornholm som den første katolske præst her siden reformationen. Efter et par års virke med bopæl i Rønne flyttede han til Aakirkeby, hvor han var med til at lave tegningerne til den katolske kirke, Rosenkranskirken, opført i 1931/32 af Albert Andersen, Aakirkeby skæreri. Baggrunden for dette initiativ var de polske gæstearbejdere, der var kommet til Bornholm for at søge arbejde

her. Det kostede sit at bygge kirken, men de indvandrede polakker og præstens hjemland magtede opgaven under pastor Zoetmulders myndige og højt værdsatte ledelse. Præsten var en sprogbegavelse, lærte sig hurtigt dansk og polsk og kunne derved holde gudstjenester på menighedens modersmål såvel som på dansk.

Kirketårnet syner vidt ved sin ganske anselige højde på 27 m og sin slanke, elegante linie. Noget andet er, at de første ringere nok har haft sus og gennemtræk at slås med mere end ønskeligt, når klokken skulle drages. Tårnet havde oprindelig 12 luger. Nu er de 10 tilmurede, så kun to kan åbnes. Når det sker, er der en pragtfuld udsigt fra kirkerummet. I dag har ringeren ikke heller nødig at forcere de 67 trappetrin, der fører op til rummet, hvor »Joseph« hænger. Ved en hjulindretning kan klokken betjenes fra underetagen.

En inskription lyder:

ME FUDIT LOVANNIT FELIX VAN AERSHODT 1928

Oversat: »L.F.v.A. gjorde mig 1928«. — Herunder ses en blomsterguirlande og på klokkens ene side:

LAETUS ME DEDIT PIETATIS GAUSA GEORGIUS JENSEN
ESPERGAERDE

Oversat: »Jeg blev glad af hengivenhed. G.J. Espergærde.«

På modsvarende side ses et ophøjet relief af Maria med barnet. En indskrift lyder:

NOMEN MIHI JOSEPH

Oversat: »Mit navn er Josef.« Dertil lovprisningen:

EXALTATE MEGUM DOMINUM IN SAECULA

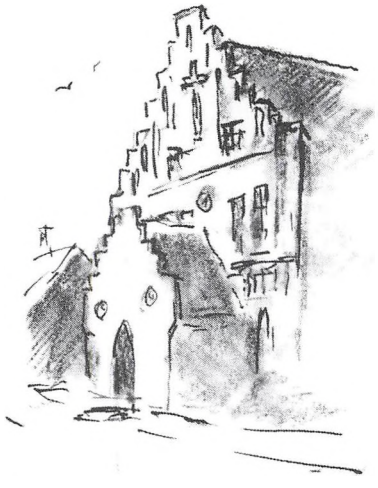
Oversat: »I skal lovprise Herren i evighed.« — Klokkens udsmykning afrundes med 4 båndlinier. Dens tværmål er 60 cm.

★

Rosenkranskirkens baggrund er dominikanerne, der tidligt gjorde brug af bedekæden Rosenkransen. Det var da også en dominikaner, præsten ved St. Albani kirke i Odense, hr. Michael, der efter opfordring fra Kong Hans' dronning, Christine, påtog sig på vers at forklare Rosenkransbevægelsens oprindelse og idé. — For hver lille perle, kransen rummer, bedes et Ave Maria og for hver større et Pater Noster.

Som anført i det indledende kapitel minder kirkeklokkens bedeslag fortsat om Ave Maria-bønnen.

Klokken slår, tiden går,
evigheden os forestår.
Lad os da bruge den kostbare tid,
tjene vor Herre med al vor flid,
så skal vi nok komme hjem!
(Hans Agerbæk)

SCT. HYACINTHUSKIRKEN

Rønne

Kirken er bygget i 1924.

De katolske præster Zoetmulder og Nilen var dominikanere fra Holland. Kirken blev derfor opført for hollandske klostermidler. Kirkens trappegavl og udsmykninger i gotisk stil har et gammelt dominikanerkloster i Århus som forbillede. Kirkens navn er hentet fra den katolske helgen, Hyacinthus, en bodsdominikaner.

Kirkeklokken er anbragt på loftet over kirkesalen. Den måler 45 cm i tværmål og har en ret lys klang. Foroven er den dekoreret med en smuk dekoration prydet med flere englehoveder og med inskriptionen:

LABORATIUM H H JAHNN 1928

Oversat: »Værksted. H.H.J. 1928«. Dertil en guirlandedekoration og båndlinier.

Klokken kom til Bornholm i begyndelsen af 30'erne, da forfatteren og orgelbyggeren Hans Henny Jahnn fra Hamburg forlod Det 3. Rige og nedsatte sig på Bornholm, hvor han købte sig en lille bondegård. Han bortforpagtede denne og levede med sin familie i en aftægtsbolig med navnet »Granly«. På Bornholm fuldendte han den store romantrilogi: »Fluss ohne Ufer«, der i høj grad bærer præg af Jahnns betagelse af klippeøen, hvor han levede indtil 1952. Han døde i 1959 i sin fødeby Hamburg. En sten fra Bornholm blev minde over ham.

En dag, da Jahnn fik besøg af de katolske søstre fra kirken i Rønne, bemærkede søstrene klokken, der nu hænger i Sankt Hyacinthuskirken. Klokkens høje d' var grundtonen, efter hvilken et orgel skulle stemmes, hvorfor klokken var medbragt til Bornholm. Da søstrene så klokken hænge i Jahnns arbejdsværelse udbrød de: »Hvor ville pastor Bartels glæde sig, om han havde sådan en klokke i kirken!«

Jahnn lovede da søstrene, at han ville give klokken til Sankt Hyacinthuskirken,

hvis han uskadt måtte opleve krigsafslutningen. Han ville så et halvt år efter denne skænke klokken til kirken.

Efter den 5. maj 1945 og med den derpå følgende besættelse af de russiske tropper, anmodede præsten Jahnn om overdragelse af klokken for at hindre, at klokken eventuelt skulle blive beslaglagt af russerne som tilhørende en tysk statsborger. Dette indvilgede forfatteren i, og klokken blev transporteret til Rønne.

En arkitekt udarbejdede et udkast til en klokkeophængning og i tiltro til, at denne snart ville blive en realitet, foretog præsten efter en højmesse indvielse af klokken til kirkeligt brug og gav den navnet »Ave Maria«. Dette skete i oktober 1945.

Den påtænkte ophængning blev dog ikke til noget på grund af uforudsete besværligheder. Men i slutningen af juli 1967 kom en gruppe gæster fra Siegen i Tyskland medførende det fornødne materiale til klokkens anbringelse. Med liv og sjæl gik gruppen i gang med at udføre arbejdet, der kunne afsluttes i løbet af mindre end 7 timer.

★

Fælles for klokkeringningen i de to katolske kirker her på øen er, at der ringes ved gudstjenesterne, hvorimod der ingen morgen/aftenringning finder sted.

I månederne juli/august afholdes katolsk gudstjeneste tillige i Allinge kirke (aftengudstjeneste).

Rygende svinger
et hjerte,
— den stormende bys.
Klokkerne ringer:
Lev livet!
Giv dagen dit lys!
— Et er fornødent:
At modtage Gudsriget først.
Søger jeg kilden,
skal livet velsigne min tørst.
(Jørgen Gustava Brandt
fra digtet »Klart vand«
i »Giv dagen dit lys«. 1986.)

J. F. Millet: Angelus. (Aftenbønnen)

Ringeregler

Kirkeklokken er et fint og følsomt instrument i hårdt materiale. Den må behandles med omhu. Dens levetid satser på århundreder. Derfor må aksler og lejer holdes i orden og klokken holdes ren. Det er vigtigt, at klokken ved ringning ikke standses med et ryk, og at der ved kimning anvendes træ- og ikke jernhammer. Det er velkendte ting for ringeren, der også ved, at det at overlade klokken til en mere eller mindre tilfældig »prøveringning« er en problematisk sag.

Som klokkeklangen kan variere fra en spæd og spinkel tone til en dyb og fyldig, alt efter klokkens størrelse, vil der være forskel på færdigheden i at ringe. Jeg mindes en ringer, der kunne stå som forbillede på, hvordan klokkerebet helst skal drages. Ikke mindst aftenringningen var det en særlig glæde at lytte til. Den gav ro i sindet. Ingen jagen med at lade klokkens røst tone ud gennem lugerne i klokketårnet og med tydeligt ophold mellem de 3 × 3 og de enkelte bedeklokkeslag. Den ringer kunne såmænd have været forbillede for den franske bondelivsmaler Millets berømte billede af aftenbønnen, »Angulus«, hvor man fornemmer klokkens klang i et samspil med den storladne natur.

Nu gik solen ned
bedeslag er ni.
Pust af evighed —
dagen er forbi.
(Ludv. Holstein)

En knebel historie

Der er et gammelt ord, der siger: »Uden mad og drikke, duer helten ikke!« Overført til klokkemalm og knebel at forstå som:

Hvad vil der blive af klokkens sag
om ikke den toner ved kneblens slag!

Det er der en næsten utrolig historie om for nogle af kirkeklokkernes vedkommende på klippeøen. Historien er denne: Lørdag den 5. maj 1945 skulle alle landets kirkeklokker ringe freden ind. Fra alle øens klokker ville det tone i sky. Men der indsneg sig et men! Thi uden klokkekneblen duer klokker ikke! Og hin frydefulde morgen manglede klokkekneblen i de tre klokker, der hænger i kirketårnet i Rønne kirke og i Zionskirkens klokke i Rønne!

Kneblerne var blevet stjålet!

De var ikke til at finde. Gode råd blev dyre — men freden blev ringet ind i Rønne som alle andre steder. Dog: kneblerne var og blev borte! De midlertidige knebler (hamre), man havde måttet klare sig med hin 5. maj, blev senere erstattet af nye knebler, som blev fremstillet til formålet.

Og så omsider dukkede de forsvundne knebler op igen! I bogstaveligste forstand blev de hentet op, nemlig fra den gamle sydhavn. En håndværker, der røgtede sine åletæller, fik øje på noget gammelt jern og fiskede det op! Det var de forsvundne knebler! Hærværksnatten var de blevet kastet i havnen, og her lå de godt gemt et års tid, før de vendte tilbage. Den ene af disse klokkeknebler turde være den ældste knebel, der findes her på øen. Den tilhører den senmiddelalderlige klokke, der antagelig er fra tiden o. 1400, Rønne kirkes mindste klokke.

Hærværket blev aldrig opklaret. Man gisnede!

Man må sande, hvad Bornholms Tidende skrev herom i avisen for den 30. maj hint år: »En ganske fantastisk historie!«

KLOKKESTØBERE

Kristendommens budbringer i Danmark, Ansgar, fik lov til at ringe det glædelige budskab ind med en klokke ved kirken i Slesvig. Og tanken går til en 900-tals-klokke, der for få år siden blev trukket op af havneindløbet ved Hedeby.

Kunsten at støbe klokker har længe været kendt herhjemme, selv om viden herom først vokser i det 14. århundrede.

I den katolske tid var det skik, at støberen med sine folk knælede ned og bad Herren om, at arbejdet måtte lykkes. Når klokken var støbt, blev den, inden den hejstes på plads i sit tårn, døbt og indviet til kirkeligt brug af en biskop eller abbed eller evt. sognepræsten.

Adskillige klokker fik navne, især pigenavne, hvoraf Maria er hyppigst forekommende, hvad der turde være en selvfølge, eftersom Jomfru Marie er klokkernes øverste patron, beskytterske og helgeninde. Drengenavne forekommer dog også. Klokken i Rosenkranskirken i Aakirkeby er af nyere dato og er til eksempel navngivet Joseph.

Schiller må have kendt til skikken at kalde den nystøbte klokke ved navn. Det fremgår af digtet »Klokken«, hvori der fortælles om støbning af klokken »Concordia«. Navnet betyder oversat »hjertelig enighed«. Det genfindes i titlen på »Konkordiabogen«, der er samlet og udgivet 1579/80, rummende kirkens bekendelsesskrifter: Den apostoliske, den nicænske, den athanasianske, Luthers lille katekismus og den augsburgske bekendelse.

Herhen! Herhen!
Kom svende, slut i række alle,
så vil ved navn vi klokken kalde!
Concordia vi døber den.
Den samle skal og inderligt forene
Guds elskte menighed til ham at tjene.

En kirkeklokke kunne komme i kirkens eje som en gave. Det er tilfældet med Metodistmenighedens klokker her på øen, skænket af menighedens unge eller en

brødremenighed. Det er endvidere tilfældet med klokken i Hyacinthuskirken i Rønne, skænket af enkeltperson.

Hvor en klokke skænkedes som tak for frelse ud af en truende fare er der tale om en »sjælegave«. Sådanne gaver forekommer, men hovedreglen er, at en klokke blev støbt på kirkens og sognets bekostning.

Krigstider bevirkede et stort svind i kirkernes klokkebestand. Navnlig under kongerne Frederik den 1., Frederik den 2. og Christian den 4. indkaldtes en stor mængde klokker for at omstøbes til kanoner, selv om bisperne anbefalede, at man fór med lempe i denne sag.

Da svenskerne i det 17. århundrede faldt ind i Danmark, bortførte de kirkeklokker fra danske kirker — uden dog altid at få dem med hjem til Sverige.

I 1528/29 indsamledes ikke færre end 885 klokker fra Sjælland, Lolland, Falster, Fyn og en del fra Jylland til omstøbning. Da ikke alle kom i støbeovnen pány, blev flere af dem solgt. Således kunne en klokke fra en kirke komme til en anden og få plads i den. Klokken fra Sallerup i Skåne hænger til eksempel i Ny kirke.

Klokkestøbningen er herhjemme i Danmark sket efter tysk mønster og delvis ved tyske kræfter og talrige støbninger har fundet sted tit med tyskfødte støbere.

Den stemning og atmosfære, som man fornemmer har rådet under klokkestøbningen er skildret af Schiller i digtet om klokken. Et par uddrag af denne skildring citeres her:

Fast i jordens hulning grunder
formens mur, i leret brændt.
Svende, rask! Før sol går under
skal vort arbejd være endt!
Over panden hed
rinde må vor sved,
skal sin mester værket både. —
Dog i alt må himlen råde.

Tag nu træ af fyrrestammer,
dog lad splinten være tør,
så de indestængte flammer
presse gennem ovnens dør.
Kobberstrømmen syd!
Tin i badet gyd,
så den sejge klokkeføde
kan på rette måde gløde.

Hvad vi i lerets gryde
med ildens hjælp vil bygge op,
det skal som vidne om os lyde
i fulde slag fra tårnets top!

Støbning er i stor udstrækning foregået i byerne, men i forbavsende mange tilfælde også i eller ved kirkerne, hvad udgravninger herhjemme, i Frankrig, Holland, England og Tyskland vidner om. Udgravede støbepladser er værdifuld hjælp til oplysning om leræltning, smelteovnsopbygning, støbegrube og opvarmningskanaler til denne.

Kirkeregnskaber giver også ganske gode og praktiske vink!

I Svaneke kirkes regnskabsbog 1674-1726 finder man således oplysninger om støbning af to klokker.

Omstøbningen var muliggjort ved indsamling blandt borgerne i byen, dels ved ligning.

Regnskabet udviser, at der er gået 128 skålpund kobber og 32 skålpund tin indkøbt af borgerne til støbningen foruden de 72 pund af støbernes eget gods. Hertil kommer så 3 favne brændeved, 1000 mursten og andre materialer, der har været fornødne under arbejdet, tælle, smør, voks, eddike, fint sand og øl.

Klokkestøberne blev betalt med 117 rdl 4½ sk for deres indsats. To karle, som arbejdede hos mesteren i to nætter og een dag, da klokkerne blev støbte samt de af borgerskabet, som arbejdede med ved ophængningen skulle også have deres betaling, så den samlede udgift ved de to klokkers støbning løb op på 279 slettedaler og 4½ skilling.

Klokkestøberholdet havde da også slidt i det med de to klokker, der efter endt omstøbning havde en vægt på 1181 4/5 skålpund. (1 skålpund svarer — som dansk/norsk vægtmål — til 425 g).

I den efterfølgende oversigt over klokkestøbere er i parentes anført, hvor der findes — eller fandtes — klokker af disse.

Albrecht Huve. Hans navn læses gerne som Hvv. (Øster-Marie kirke).

Reinhold Benninck. Hjemsted Lübeck. (Klemens kirke).

Arent Kleimann. Thurah nævner en klokke i Povls kirke som støbt af »Arnold Clemen«. Det er muligvis Arent Kleimann. (Øster-Lars kirke. Povls kirke).

Cort Kleimann. Hjemsted Lübeck. (Ibs kirke) (tidligere også Aa kirke).

Karsten Middeldorp. Arbejdede i Lübeck. Leverede enkelte klokker herhjemme. (Vester-Marie kirke).

Matthias Benninck. Arbejdede i Lübeck. Har leveret mindst en snes klokker til Danmark, hvoraf et par, der var støbt til en bestemt kirke, er eksempel på, at de godt kunne få plads i en anden kirke. (Ruts kirke. Peders kirke. Aa kirke).

Felix Fux (: Fuchs). Støbte adskillige klokker til kirker rundt om i landet. Bl. a. bestilte Chr. 4. et par klokker til kirken i Haderslev. Også et par pragtkanoner er støbt af Fux. Virkede som klokkestøber 1626-1637 og fik 1634 skøde på et lille hus tæt ved Gjethuset i Pilestræde i København. Han blev begravet fra Nikolaj kirke. (Ruts kirke).

Claus van Dam, klokkestøber 1637-1655. Han var tysk af fødsel. Hans bestalling som kgl. stykkestøber i København blev konfirmeret af Frederik den 3. i 1649. Han leverede en anselig række klokker herhjemme. Han satte sit fulde navn på de klokker

og på større genstande, han støbte. Men på en del af de kanoner, han også støbte, findes dog kun et »C.v.D« og på de granater, der skyldes ham, findes vistnok intet mærke. Han aflønnedes delvis med kontanter, delvis med naturalier. Han døde i 1655. (Ny kirke. Vester-Marie kirke).

Daniel Henrik Gradener. 1701-1703. Hans og Arndts Torkuhls navne angives altid sammen. Foran begge navne står et »FECIT«. På klokken i Ols kirke står der foran dette JENS HANSEN og på klokken i Svaneke efter Torkuhl ANDERS PEDERSEN. Om dette betyder, at de har deltaget i støbningen oplyses ikke. (Nexø kirke. Ols kirke. Peders kirke. Svaneke kirke).

Friderich Holtzmann. 1704-1724. Støbte i København og har formentligt været kgl. Gjetmester. (Christiansø).

Johan Henrik Armowitz. 1725-1733. Efter sit navn satte han A LÜBECK (Bodils kirke. Klemens kirke. Rø kirke).

Johan Barthold Holtzmann. 1725-1757. Han er muligvis søn af Friderich Holtzmann og dennes efterfølger som stykmester på Kongens Nytorv i København. Han leverede ganske mange klokker herhjemme. Under Københavns brand i 1728 hærgedes ikke mindre end 6 kirker, hvor klokkerne gik til. Holtzmann fik nok at gøre. Kongen, Frederik den 4. var til stede under en støbning i november 1729 i Gjethuset, hvor Holtzmann var mester. Da to af formerne sprang, opstod så stor en forvirring, at man aldeles glemte Majestætens nærværelse. Denne blev revet omkuld og nåede under livsfare kun med nød og næppe ud til sin vogn — uden paryk! Denne dramatiske begivenhed skadede dog ikke klokkestøberen i hans forhold til hoffet. Han fik i 1733 rang af infanteri-kaptajn og tre år senere rang af artillerikaptajn. Han døde som Gjethusets sidste støbemester i det ovenfor angivne år 1757. (Christiansø).

Johan Martin Reiffenstein. 1746-1759. Blev optaget som klokkestøbersvend i Københavns Gørtlerlav i 1748, men havde arbejdet som selvstændig inden da. (Øster-Marie kirke).

Michael Carl Troschell. 1753-1783. Hjemsted Nürnberg. Blev i 1753 indskrevet i Københavns Gørtlerlav som Rothgiesser og klokkestøbermester. Han fik efterhånden en stor virksomhed. Han købte den ejendom, der senere gik over til det Gamstske Etablissement. Han blev hofklokkestøber og oldermand for Gørtlerlavet. Han døde 1783 som 66-årig. (Ibs kirke. Klemens kirke).

Daniel Conrad Herbst. 1774-1797. Stod i lære hos Troschell og blev klokkestøbermester i København 1774. På nogle af klokkerne, han støbte, står han som hofklokkestøber. (Nylars kirke).

Johannes Christensen Gamst & Henrik Gamst. Hans Christensen Gamst var født i Gamst ved Kolding 1737 og kom 1766 til København som smed. Han købte i 1783 Troschells ejendom ved Vestervold og virkede formentligt fra dette tidspunkt som klokkestøber. Da han døde i sommeren 1803, fortsatte hans enke forretningen, men det var broderen, Johannes Christensen Gamst, der styrede den. — H. C. Gamst's søn, Henrik Gamst, blev i 1813 medstyrer i forretningen og efter farbroderens død

i 1829 enestyrer. (Bodils kirke. Christiansø kirke. Ibs kirke. Ols kirke. Povls kirke. Aa kirke).

H. Gamst & H. C. Lund. 1836-1848. I 1836 optog Henrik Gamst sin søstersøn, Hans Christian Lund, i den Gamstske virksomhed indtil udgangen af 1846, da de overdrog den til andre (P. J. Winstrup og V. C. C. Gamél), hvorfor forretningen gik under det her i rækken næste navn: (Aa kirke).

H. Gamst & H.C. Lunds efterfølgere. 1847-1871. Fra 1847 til 1854 bestyrede Winstrup og Gamél etablissementet for dettes tidligere ejere for i 1854 selv at blive ejere af det og beholde det til 1872. (Nexø kirke. Aa kirke).

B. Løw & Søn. B. Løw etablerede sig 1836 i København og optog fra 1872 sin søn i forretningen, således at klokkerne efter den tid er signerede B. Løw & Søn, Kjøbenhavn. (Nexø kirke. Rønne kirke. Svaneke kirke).

Anker Heegaard købte Frederiksværk støberi, der er dateret fra 1756, af staten og overtog det den 1. januar 1858. (Rønne kirke).

Bochumer Verein. Fra 1858 fik de danske metalkirkeklokker stærk konkurrence ved støbeståls-klokker fra »Bochumer Verein für Bergbau und Gusstahlfabrikation« i Bochum, Westphalen, Tyskland. Det var »skrabede« klokker uden dekorering og inskription eller med en nødtørftig sådan i støbestål og følgelig langt billigere i indkøb end de mere kostbare malmklokker. (Rønne Metodistkirke. Bethania, Aakirkeby).

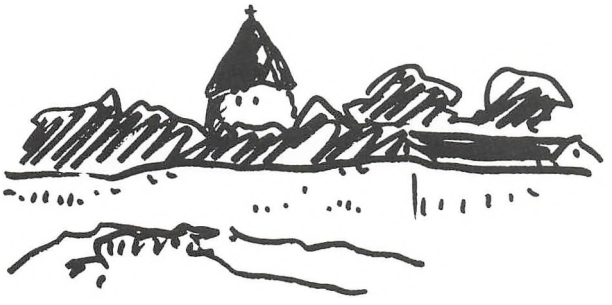
Bornholms Maskinfabrik, Rønne. Stiftet som aktieselskab i 1880 med Herman Blem som den dygtige og driftige leder af virksomheden. Omstøbte klokken i Nylars kirke af 1797. Støbningen er på klokken tilskrevet Blem & Bidstrup.

Berent Køler og *Johan Jacob Mårtensson* er to enlige svaler blandt de klokkestøbere, der har klokker i danske kirker. De to støbere er begge repræsenteret med én klokke i Danmark. De har hjemme i Bodils kirke og i Rø kirke.

Brønderslev Klokkestøberi (1931-1948) er ligeledes repræsenteret med en enkelt klokke her på Bornholm, klokken i Tejn kirke. Men støberiet har ganske mange i det øvrige land.

De Smidtske har rekorden med hensyn til klokkeleveringer herhjemme. (1887 — 1896 — 1964). (Hasle kirkegård, tidligere Helligåndskirken, Rønne). (Nexø Metodistkirke).

Ej kirkeklokker kime
om julemorgen så,
som i den sidste time
det klang fra læber blå:
I dag, trods al vanære,
du sandelig skal være
med mig i Paradis!
(Grundtvig)

Nogle navne

Klokkerne tidsfæstes ikke blot ved det anførte årstal på klokken, men også ved navne på personer i kredsen omkring klokkens tilvirken og ibrugtagen.

Til eksempel møder man med klokken i S. Ibs af 1663 Sjællands biskop, Hans Svane, som ærkebiskop, hvad han titulært blev efter Rigsdagen 1660 (Enevældens indførelse).

Provsten Hans Ancher stifter man bekendtskab med via klokkerne i Allinge, Ny kirke, Rø, Bodils- og Klemens kirke, alle dateret 1725. Provsten døde 1740.

Amtmand Johan Christian Urne (1705-87) har sit navn forbundet med klokkerne i Klemens-, Øster-Marie og Ibs kirke i tidsrummet 1762-1773. Sidstnævnte årstal forbindes også (Ibs kirke) med kommandant Franz Ludvig von Arenstorph (1718-75).

Generalmajorerne Valdemar Reedtz (1659-1724) og Niels West (1666-1752) mødes gentagne gange. For V.Rs. vedkommende umiddelbart efter århundredskiftet ved klokkerne i Svaneke, Nexø og Pedersker kirke (1701) og i Knuds- og Nylars kirke (1702). For N.Ws vedkommende i 1725 med klokkerne i Allinge, Bodils-, Klemens-, Øster-Marie- og Rø kirke — og uden år med Christiansø kirke.

Det er navne, der hører øens historie til. Rækken udvides, om inskriptionen læses for hver enkelt klokkes vedkommende.

Himlene din glans forkynde,
lad hver morgen mig begynde
dagen med din pris!
Og når aftenklokken ringer,
lad min sang på lærkevinger
stige ligervis!

(Grundtvig)

Kirkevielser
under katolicismen

Allehelgen	Ny kirke
Andreas, apostel	Rø kirke
Anna, moder til Jomfru Maria	Sct. Anna kapel, Gudhjem
Botulf, helgen	Bodils kirke
Clemens, søfarernes helgen	Klemens kirke
Johannes, Døberen	Aa kirke
Jakob, apostel	Ibs kirke
Knud, kongehelgen	Knuds kirke
Laurentius, helgen	Øster-Lars kirke
Maria, Jesu moder	Vester-Marie kirke, Øster-Marie kirke
Michael, ærkeengel	Ruts kirke
Nicolaus, søfarernes helgen	Nexø kirke, Nylars kirke, Rønne kirke
Olaf, kongehelgen	Ols kirke
Paulus, apostel	Povls kirke
Peter, apostel	Peders kirke

De ibrugværende klokkers alder

Senmiddelalderlige uden år:
Rønne — Allinge — Klemens kirke

Fra 1400-tallet:
1433: Rønne
1460: Knudsker
1463: Hasle

Fra 1500-tallet:
1550: Vestermarie
1574: Pedersker
1580: Ruts kirke
1584: Aa kirke

Fra 1600-tallet:
1604: Østermarie
1612: Bodilsker
1631: Ruts kirke
1638: Vestermarie
1639: Nyker
1640: Østerlars
1684: Østerlars

Fra 1700-tallet:
1701: Pedersker — Svaneke
1702: Knudsker — Nylars
1703: Hasle
1725: Allinge — Gudhjem — Nyker — Rø
1751: Christiansø
1766: Østermarie
1773: Ibsker
1780: Rø

Fra 1800-tallet:
1817: Olsker
1822: Ibsker
1830: Aa kirke
1831: Povlsker
1840: Christiansø
1841: Bodilsker
1856: Nexø
1866: Aa kirke
1878: Olsker
1882: Klemensker — Nylars
1889: Metodistkirken, Rønne
ca. do: Metodistkirken, Nexø

Fra 1900-tallet:
1900: Hasle kirkegård
1903: Rønne
1912: Nexø
1913: Svaneke
1928: Hyacinthus — Rosenkranskirken
1935: Gudhjem
1940: Tejn
uden år: Rønne kapel

Klokken slår, tiden går,
ene Guds nåde urokket står;
den os fører så tryggelig frem,
bygger os hisset og her et hjem,
fyldt med den sejrrige fred.
(C. J. Brandt)

Tsarkolokól-klokken i Kreml.

I forordet er omtalt verdens største klokke, den her gengivne Tsarkolokól-klokke, der blev støbt på foranledning af kejserinde Anna i 1735. Klokken har en højde på 6,14 meter og en diameter på 5,85 meter, en vægt på 200 tons. Under støbningen indgik udover kobber og tin også ædle metaller som guld og sølv på kejserindens opfordring. Klokken er pragtfuldt udsmykket med bånd og borter, indlagte med portrætter og på siden ikonafstøbning. Klokkekronen prydes med kugle og kors. Mestre for arbejdet er fader og søn, Mikail og Ivan Motorin. Klokken kom dog aldrig i brug. Efter støbningen stod den, hvor den var blevet støbt et hundrede år, hvorefter den kom på sokkel.

Ved siden af klokken ses et afsprængt klokkestykke på 11½ tons. Det sprang af under vandoverøsning af klokken under en ildebrand, der hærgede Kreml to år efter klokkens støbning. — Ikke langt fra klokken står et andet eksempel på højt udviklet broncestøberkunst, Tsarkanonen, der blev støbt i 1586 og var beregnet til at skyde med stenkugler.

Kilder:

Af trykt kildemateriale er anvendt:

Rasmus Pedersen Ravns BORRINGHOLMS KRØNIKE 1671 ved Johannes Knudsen. Rønne. Colbergs Boghandels Forlag. Knud Jørgensen. 1926.

Laurids de Thurah: Omstændelig og tilforladelig Beskrivelse over den i Øster-Søen liggende under Det Kongelige Danske Herredømme blomstrende navnkundige Øe BORNHOLM og den ei langt derfra anlagde fortreffelige Fæstning CHRISTIANSØE. — Kiøbenhavn, 1756. Trykt hos C. G. Glasings Efterleverske, ved Nicolaus Møller.

C. Nyrop: Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere. Kjøbenhavn. Thieles Bogtrykkeri. 1882.

F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker. Kjøbenhavn. I Kommission hos Lehmann & Stage. 1906. Anden Udgave. Forlaget Hikuin. 1982.

Th. Sehested: Danske Kirkeklokker. Kolding. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. 1929.

Haakon Rabjerg: Sognekirker og Præster i Rønne og Knudsker. Trykt i Colbergs Eftf. Bogtrykkeri. Rønne. MCMXXXXIV.

Allan Arvastson: Från Klockstapel och Predikstol. Gleerups/Lund. Skånska Centraltryckeriet. Lund 1952.

DANMARKS KIRKER udgivet af Nationalmuseet BORNHOLM ved O. Norn. C. G. Schultz. Erik Skov. G. E. Gads Forlag. København. 1954.

Carl Løfholm: Bornholms kirkeklokker. »Jul på Bornholm«. Colbergs Boghandel. Edm. Andersen. Rønne. 1960.

Jens Vellev: Støbning af middelalderens kirkeklokker. Forlaget Hikuin. 3. — Moesgård. 1977.

Bendt Gammeltoft-Hansen: Løst og fast om fynske klokker. Fyens Stiftsbog 1978. — Andelsbogtrykkeriet i Odense.

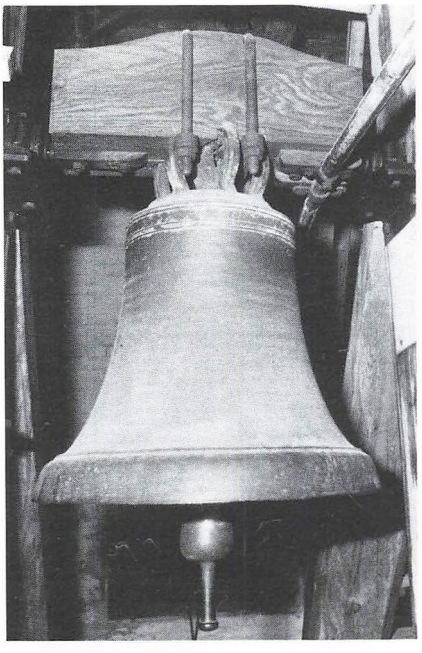
Hans Nyholm: Kirkeklokker i Danmark. Scriptor. Copenhagen 1984.

Dansk Kulturhistorisk Museumsforening: KLOKKER. (Arv og Eje 1983-84). 1985.

Bornholmske Samlinger. 1911 & 1985. Rønne.

Den danske Salmebog. P. Haase & Søn. København. 1953.

Kirkenavn er som angivet i »Bornholms Stednavne«. 1950/51.

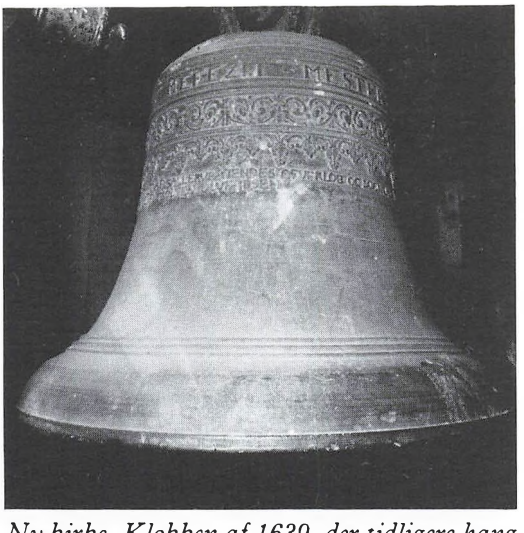
Allinge kirke. Den senmiddelalderlige, skriftløse klokke menes at være klokken fra Salomons kapel

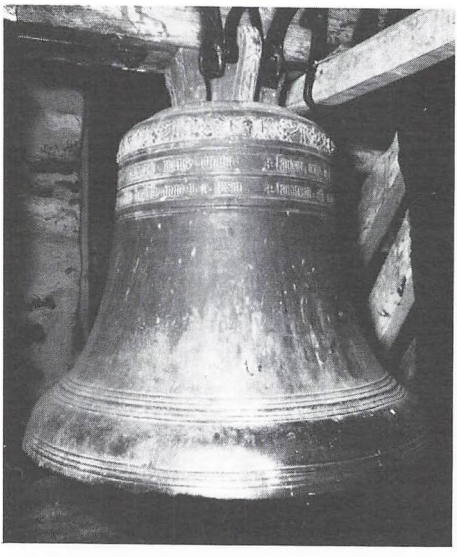
Bodils kirke. Klokken af 1612. Brudekimning sker tiest på den største af kirkens klokker, hvis der er flere

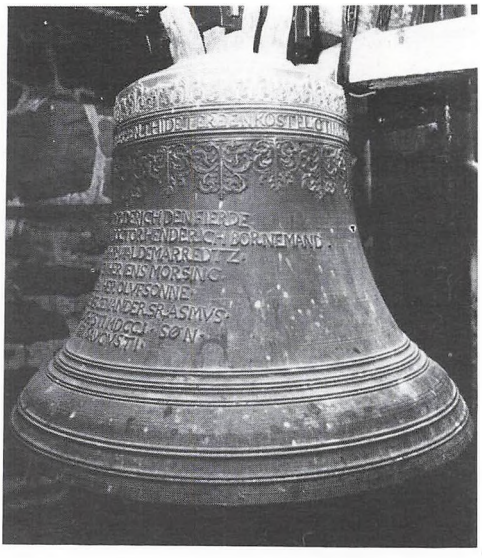
Hasle kirke. Senmiddelalderlig klokke med latinsk minuskelindskrift. Hankene har tovstave

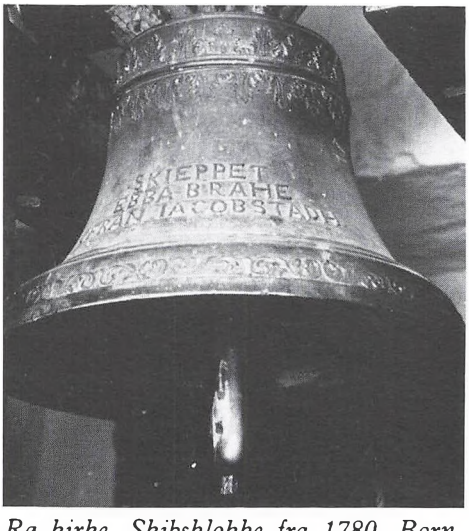
Ny kirke. Klokken af 1639, der tidligere hang i Skåne, hvor dens opgave var den samme som på Bornholm: Ved morgen- og aftenringning at kalde til hjemmeandagt og ved gudstjenestens forringninger at melde bud om, at nu var det tiden til at gøre sig klar til kirkegang

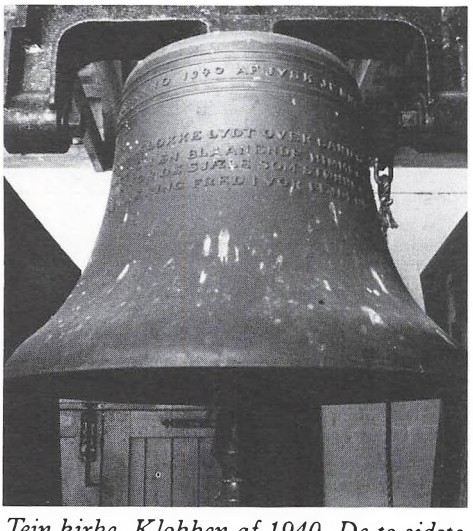
Peders kirke. Kirkens ældste klokke fra 1574, hvis minuskelindskrift indledes med opfordringen om at prise Gud med klokker

Pedersker kirke. Klokke af 1701. Klokken er et smukt eksempel på den harmoniske klokkeform, der er den gængse her på øen.

Rø kirke. Skibsklokke fra 1780. Bornholms mindste kirkeklokke

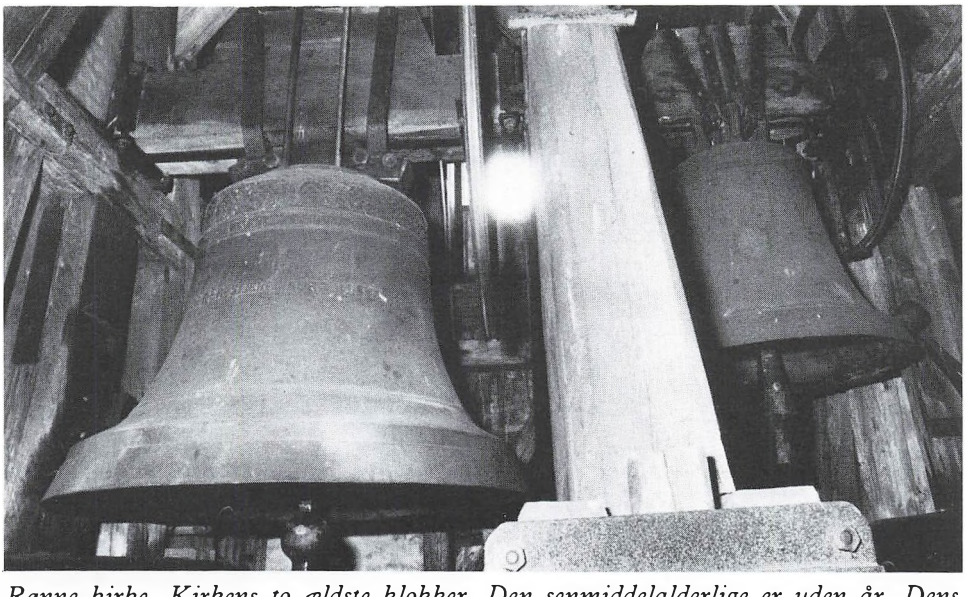
Tejn kirke. Klokken af 1940. De to sidste linier i klokkeverset er anvendt i 1943 på Frederikskirken i Skåde

Rønne kirkes største klokke er omstøbt 1903 efter en forudgående omstøbning i 1878 af klokken, der går tilbage til 1483 (eller 1583)

Klokken i Sct. Knuds kirke fra 1460 — en af Bornholms ældste kirkeklokker

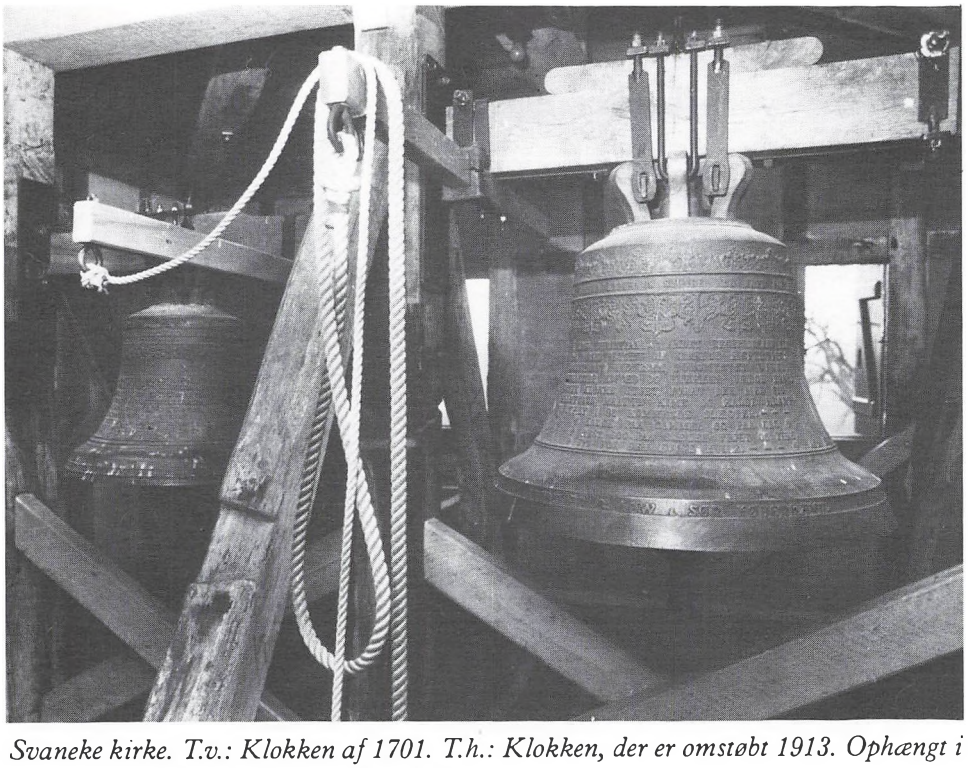
Rønne kirke. Kirkens to ældste klokker. Den senmiddelalderlige er uden år. Dens inskription er en bøn, der også kan ses som en beskyttelsesformular. — Klokken af 1433 lovpriser Maria, hvad den senmiddelalderlige klokke i Klemens kirke også gør — og ganske mange andre kirkeklokker i det øvrige land. Mariaklokken ses til venstre i billedet

Vestermarie kirke. Klokken af 1550 med plattysk minuskelindskrift. Slagkneblens forhang var god at holde i, når der skulle klemtes

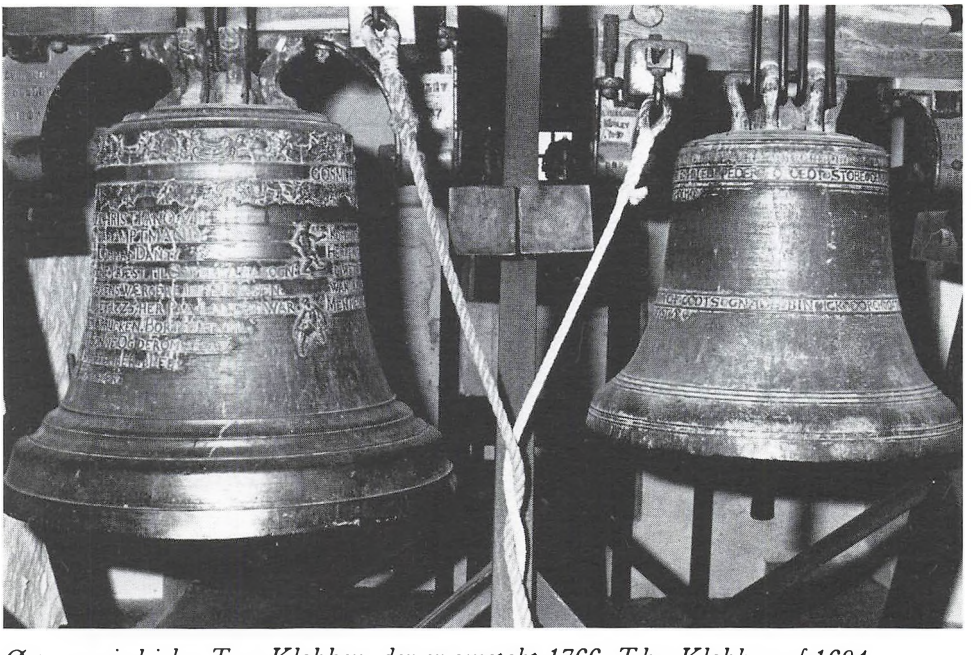
Svanekes 1701-klokke med svanen

Svaneke kirke. T.v.: Klokken af 1701. T.h.: Klokken, der er omstøbt 1913. Ophængt i slyngbom, der har lige bom og lige aksler

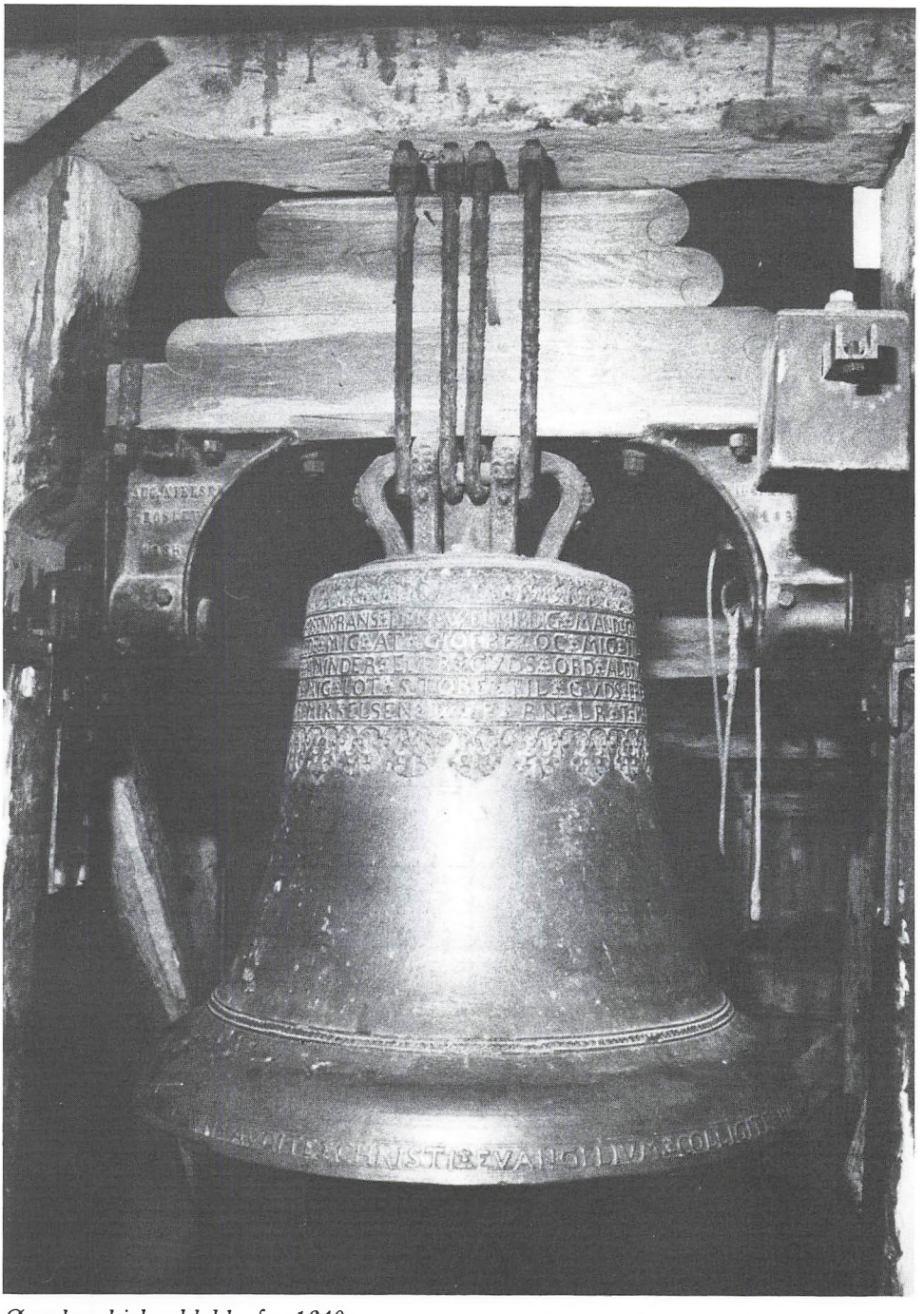
Østerlars kirke. T.v.: Klokke af 1640. T.h.: Klokke af 1684. På de ældste klokker var inskriptionen på latin. Med reformationen i 1536 fulgte overgang til dansk tekst. Klokken af 1640 er et eksempel på, at det skete så sagteligen. Den oplysende tekst er på dansk, den skriftmæssige på latin. Som det ses af billedet, er klokkerne ophængt på nye vuggebomme i en ellers gammel klokkestol

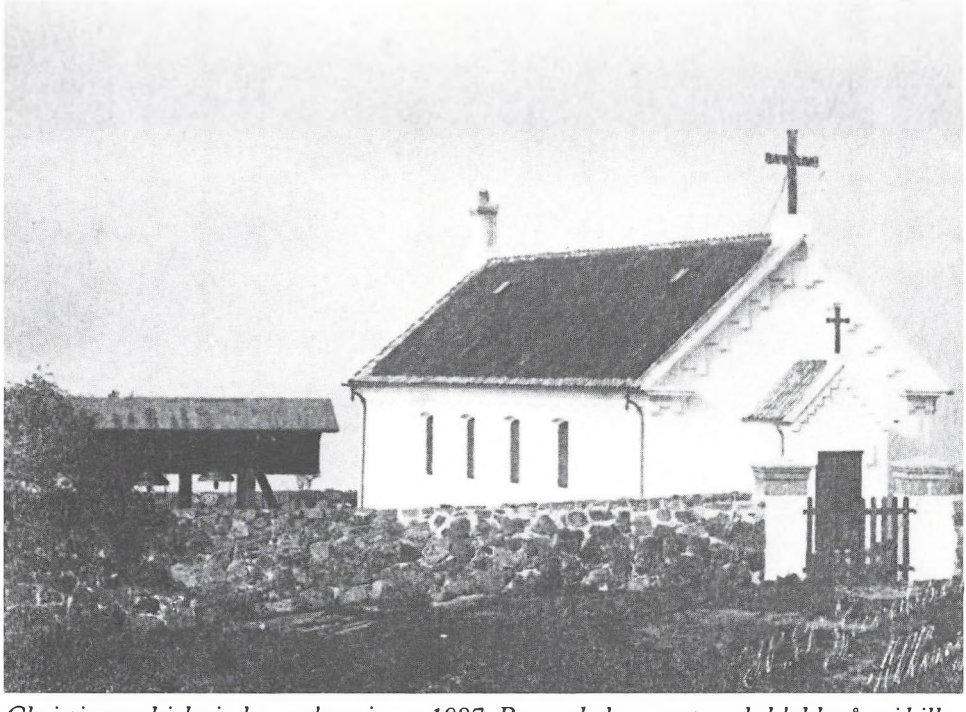
Østermarie kirke. T.v.: Klokken, der er omstøbt 1766. T.h.: Klokken af 1604

Østermarie kirke. Kvinderelief på omstøbt klokke 1766

Østerlars kirkes klokke fra 1640

Christiansøs kirke inden ombygningen 1927. Bemærk det særprægede klokketårn i billedets venstre side

Indholdsfortegnelse

Introduktion 2
Forord 3
Klokken (digt) 5
Bornholms kirkeklokker 6
Allinge kirke 10
Bodils kirke 11
Christiansø kirke 14
Gudhjem kirke 16
Hasle kirke 18
Ibs kirke 20
Klemens kirke 23
Knuds kirke 25
Nexø kirke 28
Ny kirke 30
Nylars kirke 32
Ols kirke 34
Peders kirke 36
Povls kirke 37
Ruts kirke 38
Rø kirke 40
Rønne kirke 41
Svaneke kirke 44
Tejn kirke 46
Vester-Marie kirke 48
Øster-Lars kirke 49
Øster-Marie kirke 51
Aa kirke 54
Kapellet i Rønne 56
Helligåndskirken, Bornholms Valgmenighed, Rønne 57
Bethania, Bornholms Valgmenighed, Aakirkeby 58
Nexø Metodistkirke 60
Rønne Metodistkirke 61
Rosenkranskirken, Aakirkeby ... 62
Sct. Hyacinthuskirken, Rønne .. 64
Ringeregler 66
En knebel historie 67
Klokkestøbere 68
Nogle navne 73
Kirkevielser 74
De ibrugværende klokkers alder . 75
Tsarkoloholklikken i Kreml 77
Kildemateriale 78

Foto's af kirkeklokker 79

ISBN 87 87573 84 9